

Warszawa, dnia 17 marca 2022 r.

Poz. 622

**ROZPORZĄDZENIE
MINISTRA EDUKACJI I NAUKI¹⁾**

z dnia 8 marca 2022 r.

zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia

Na podstawie art. 47 ust. 1 pkt 1 lit. c, d i g ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082) zarządza się, co następuje:

§ 1. W rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. poz. 467, z 2020 r. poz. 1248 oraz z 2021 r. poz. 1537) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) w załączniku nr 1:
  - a) wyrazy „Przedmioty w liceum ogólnokształcącym i technikum mogą być nauczane w zakresie podstawowym lub w zakresie rozszerzonym:
    - 1) tylko w zakresie podstawowym – przedmioty: muzyka, plastyka, podstawy przedsiębiorczości, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, wychowanie do życia w rodzinie, etyka;
    - 2) w zakresie podstawowym i w zakresie rozszerzonym – przedmioty: język polski, język obcy nowożytny, matematyka, język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz język regionalny – język kaszubski, historia, wiedza o społeczeństwie, geografia, biologia, chemia, filozofia, język łaciński i kultura antyczna, fizyka, informatyka;
    - 3) tylko w zakresie rozszerzonym – przedmioty: historia muzyki, historia sztuki.” zastępuje się wyrazami „Przedmioty w liceum ogólnokształcącym i technikum mogą być nauczane w zakresie podstawowym lub w zakresie rozszerzonym:
      - 1) tylko w zakresie podstawowym – przedmioty: muzyka, plastyka, historia i terazniejszość, podstawy przedsiębiorczości, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, wychowanie do życia w rodzinie, etyka;
      - 2) w zakresie podstawowym i w zakresie rozszerzonym – przedmioty: język polski, język obcy nowożytny, matematyka, język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz język regionalny – język kaszubski, historia, geografia, biologia, chemia, filozofia, język łaciński i kultura antyczna, fizyka, informatyka;
      - 3) tylko w zakresie rozszerzonym – przedmioty: historia muzyki, historia tańca, historia sztuki, wiedza o społeczeństwie.”;
  - b) w części zatytułowanej „W czteroletnim liceum ogólnokształcącym i pięcioletnim technikum są realizowane następujące przedmioty:” po pkt 9 dodaje się pkt 9a w brzmieniu:
    - „9a) historia i terazniejszość;”;

---

¹⁾ Minister Edukacji i Nauki kieruje działem administracji rządowej – oświata i wychowanie, na podstawie § 1 ust. 2 pkt 1 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 października 2020 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Edukacji i Nauki (Dz. U. z 2022 r. poz. 18).

- c) część zatytułowana „**Historia**” otrzymuje brzmienie:

„Historia

Celem edukacji historycznej jest zmierzanie do poznania prawdy o przeszłości Polski oraz świata. Nauczanie historii powinno pomóc uczniom w osiągnięciu tego celu poprzez pozyskanie wiedzy o przeszłości swojego kraju oraz kręgu cywilizacyjnego, do którego od ponad tysiąca lat należy Polska. W ten sposób uczniowie zyskują pomoc w kształtowaniu swojego patriotyzmu, a więc miłości do ojczyzny; ojczyzny rozumianej szeroko – zaczynając od wspólnoty politycznej i kulturowej, której powstanie na naszych ziemiach wiąże się ściśle z aktem chrztu Mieszka I w 966 roku, a swoje źródła ma zarówno w średniowiecznym uniwersalizmie cywilizacji łacińskiej, jak i w ideałach epoki klasycznej starożytności grecko-rzymskiej.

Najważniejszym celem nauczania historii jest więc poznanie przez uczniów polskiego dziedzictwa – kulturowego, politycznego, ustrojowego, społecznego – nie jako rzeczy zewnętrznej wobec nas, ale jako kształtującego nas dobra odziedziczonego, bez którego nie ma Polski i polskości. Chodzi również o przyswojenie przez uczniów prawdy, że jest to dziedzictwo dane i zadane, którego zachowanie i rozwój wymagały w ciągu minionych wieków mądrości i męstwa, wznawianej pracy, a niekiedy najwyższych ofiar. Chodzi nie tylko o to, aby znać historyczne dziedzictwo Polski, lecz także aby brać za nie odpowiedzialność dzisiaj i jutro, co oznacza również jego rozwijanie i twórcze wzbogacanie na miarę aktualnych wyzwań.

Edukacja historyczna ma ważne cele wychowawcze. Umożliwia w szczególności:

- 1) pogłębianie wiedzy o ważnych wydarzeniach z dziejów narodu i państwa polskiego oraz dziejów powszechnych, aby móc oceniać przeszłość zgodnie z prawdą o niej (nawet gdy jest trudna) oraz lepiej rozumieć terażniejszość i odpowiedzialnie budować przyszłość;
- 2) wzmacnianie poczucia miłości do ojczyzny przez szacunek i przywiązanie do tradycji i historii własnego narodu oraz jego osiągnięć, kultury i języka ojczystego; utrwalenie świadomości istnienia więzów łączących polskie dziedzictwo narodowe z szerszym kręgiem cywilizacyjnym powstałym z połączenia osiągnięć greckiej filozofii, prawa rzymskiego i religii chrześcijańskiej;
- 3) kształtowanie więzi z krajem ojczystym, świadomości obywatelskiej, postawy szacunku i odpowiedzialności za własne państwo; utrwalanie poczucia godności i dumy narodowej; budowanie szacunku dla innych ludzi oraz dokonań innych narodów i państw;
- 4) kształtowanie szacunku dla dziedzictwa narodowego; wyrabianie poczucia troski o pamiątki i zabytki historyczne;
- 5) rozbudzanie zainteresowań własną przeszłością, przeszłością swojej rodziny oraz historią lokalną i regionalną;
- 6) rozwijanie myślenia historycznego oraz wrażliwości moralnej i estetycznej;
- 7) kształtowanie zdolności humanistycznych, sprawności językowej, umiejętności samodzielnego poszukiwania wiedzy i korzystania z różnorodnych źródeł informacji, krytycznego formułowania i wypowiedzania własnych opinii.

W szkole podstawowej uczeń poznawał przede wszystkim dzieje ojczyste. W podstawie programowej dla liceum ogólnokształcącego i technikum historia państwa i narodu została znacznie mocniej wpisana w historię powszechną, choć nadal, co oczywiste, wątek dziejów ojczystych pozostaje najważniejszy.”,

- d) po części zatytułowanej „**Historia**” dodaje się część zatytułowaną „**Historia i terażniejszość**” w brzmieniu:

„Historia i terażniejszość

Historia i terażniejszość to przedmiot interdyscyplinarny łączący wiedzę o życiu społecznym człowieka i jego głównych instytucjach z wiedzą o najnowszych dziejach Polski i świata. Przedmiot, realizowany na początku procesu kształcenia w liceum ogólnokształcącym i technikum, umożliwi uczniom poznanie i zrozumienie najnowszych dziejów Polski i świata oraz przygotuje ich do świadomego i odpowiedzialnego udziału w życiu publicznym.”,

- e) część zatytułowana „**Wiedza o społeczeństwie**” otrzymuje brzmienie:

„Wiedza o społeczeństwie

Wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym to przedmiot interdyscyplinarny korzystający z dorobku filozofii (antropologii filozoficznej, etyki), nauk społecznych (socjologii, nauk o polityce, nauk prawnych, nauk o polityce publicznej oraz elementów nauk: o administracji, o mediach, o poznaniu i komunikacji społecznej oraz psychologii) oraz nauk humanistycznych (etnologii i kulturoznawstwa).

Podstawa programowa wiedzy o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym nawiązuje zarówno do nauczania tego przedmiotu w szkole podstawowej, jak i do wiedzy i umiejętności z zakresu przedmiotu historia i terazniejszość.”,

- f) część zatytułowana „**HISTORIA ZAKRES PODSTAWOWY I ROZSZERZONY**” otrzymuje brzmienie:

**„HISTORIA
ZAKRES PODSTAWOWY I ROZSZERZONY**

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Chronologia historyczna. Uczeń:

- 1) porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii powszechnej oraz dziejów ojczystych;
- 2) dostrzega zmienność i dynamikę wydarzeń w dziejach, a także ciągłość procesów historycznych i cywilizacyjnych.

II. Analiza i interpretacja historyczna. Uczeń:

- 1) analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epok i dostrzega zależności między różnymi dziedzinami życia społecznego;
- 2) rozpoznaje rodzaje źródeł i zna instytucje przechowujące źródła historyczne, ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego;
- 3) dostrzega mnogość perspektyw badawczych zmierzających do poznania prawdy o przeszłości oraz różnorakie interpretacje historii i ich przyczyny;
- 4) ugruntowuje potrzebę poznawania przeszłości dla rozumienia współczesnych mechanizmów społecznych i kulturowych.

III. Tworzenie narracji historycznej. Uczeń:

- 1) tworzy narrację historyczną w ujęciu zarówno przekrojowym, jak i problemowym;
- 2) dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego;
- 3) dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje informacje pozyskane z różnych źródeł wiedzy.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
I. Historia jako nauka. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) definiuje podstawowe pojęcia (prehistoria, historia, historiografia, źródło historyczne); 2) rozpoznaje rodzaje źródeł historycznych; 3) przedstawia periodyzację dziejów powszechnych i ojczystych. 	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje nauki pomocnicze historii (genealogia, chronologia, archiwistyka, paleografia, heraldyka); 2) wyjaśnia zasady krytycznej analizy i interpretacji różnych rodzajów źródeł historycznych; 3) analizuje różne oceny historiografii dotyczące dziejów ojczystych i powszechnych.
II. Pradzieje i historia starożytnego Wschodu. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wymienia najważniejsze cywilizacje starożytnego Bliskiego Wschodu (Sumerowie, Babilon, Egipt, Persja) oraz przedstawia ich wkład do kulturowego dziedzictwa ludzkości; 2) omawia najważniejsze etapy w starożytnych dziejach narodu żydowskiego. 	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje pradzieje ludzkości z podziałem na epoki; 2) wyjaśnia konsekwencje wprowadzenia rolnictwa, hodowli i przejścia do osiadłego trybu życia; 3) charakteryzuje organizację państw i strukturę społeczeństw w cywilizacjach starożytnego Dalekiego Wschodu.

III. Świat starożytnych Greków. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) porównuje organizację społeczeństw: Aten i Sparty oraz formy ustrojowe greckich poleis; 2) charakteryzuje kulturowe i polityczne konsekwencje wojen grecko-perskich oraz podbojów Aleksandra Macedońskiego; 3) rozpoznaje osiągnięcia kulturowe starożytnych Greków w dziedzinie filozofii, teorii społecznych, literatury i sztuki, ze szczególnym uwzględnieniem ich wkładu w kulturę europejską. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) porównuje geograficzne uwarunkowania narodzin cywilizacji starożytnego Wschodu i starożytnej Grecji; 2) charakteryzuje kolonizację grecką w basenie Morza Śródziemnego i Czarnego; porównuje ją z kolonizacją fenicką w odniesieniu do zasięgu oraz konsekwencji kulturowych, politycznych i gospodarczych; 3) charakteryzuje kulturę kreteńską i mykeńską; 4) ocenia funkcjonowanie demokracji w Atenach czasów Peryklesa; 5) opisuje państwo Aleksandra Macedońskiego; 6) wyjaśnia specyfikę kultury hellenistycznej oraz charakteryzuje założenia edukacji klasycznej i ideał <i>paidei</i>.
IV. Społeczeństwo, życie polityczne i kultura starożytnego Rzymu. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje przemiany ustrojowe i społeczne (w tym problem niewolnictwa) w państwie rzymskim doby republiki oraz cesarstwa, z uwzględnieniem roli Juliusza Cezara i Oktawiana Augusta; 2) omawia kierunki i charakter ekspansji rzymskiej; wyjaśnia pojęcie imperium; 3) wyjaśnia genezę chrześcijaństwa i zmiany sytuacji chrześcijan w państwie rzymskim; 4) charakteryzuje znaczenie chrześcijaństwa dla zmian w kulturze i obyczajowości Rzymian; 5) wyjaśnia wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku państwa rzymskiego; 6) rozpoznaje osiągnięcia kulturowe starożytnych Rzymian i ich wkład w kulturę europejską. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) omawia początki Rzymu, z uwzględnieniem kultury Etrusków; 2) wyjaśnia przyczyny kryzysu i upadku republiki rzymskiej; 3) charakteryzuje etapy ekspansji rzymskiej; 4) rozpoznaje dziedzictwo antyku grecko-rzymskiego we współczesnym świecie; 5) wyjaśnia pojęcia obywatela i obywatelstwa w polis ateńskiej i republikańskim Rzymie oraz wyjaśnia recepcję antycznego pojęcia obywatela w późniejszych epokach; 6) charakteryzuje kulturotwórczą nowość chrześcijaństwa; 7) wyjaśnia znaczenie pojęcia pokoju rzymskiego oraz <i>Barbaricum</i>.
V. Bizancjum i świat islamu. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie i charakteryzuje jego osiągnięcia w zakresie kultury; 2) wyjaśnia genezę islamu i charakteryzuje główne zasady tej religii; 3) przedstawia charakter i główne kierunki ekspansji arabskiej; 4) opisuje charakterystyczne cechy kultury arabskiej. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje charakterystyczne cechy bizantyjskiego systemu politycznego; 2) charakteryzuje etapy ekspansji Arabów i ocenia ich politykę wobec ludności podbitej; 3) wyjaśnia wpływ cywilizacji islamskiej na cywilizację łańską i bizantyjską oraz wpływ podboju ziem chrześcijańskich na rozwój cywilizacji islamu.

VI. Europa wczesnego średniowiecza. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje zasięg terytorialny, organizację władzy, gospodarkę i kulturę państwa Franków, ze szczególnym uwzględnieniem polityki Karola Wielkiego; 2) charakteryzuje ideę odnowienia cesarstwa rzymskiego na przykładzie jej realizacji przez państwo Karolingów oraz Ottonów; 3) opisuje proces tworzenia się państw w Europie, z uwzględnieniem ich chrystianizacji; 4) wyjaśnia pojęcie <i>christianitas</i> (ze szczególnym uwzględnieniem duchowej i kulturowej roli benedyktynów). 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje pojęcie Słowiańszczyzny we wczesnym średniowieczu; 2) opisuje proces powstawania pierwszych państw w Europie Środkowo-Wschodniej, z uwzględnieniem wpływu cywilizacji łacińskiej i bizantyjskiej; 3) charakteryzuje kierunki ekspansji Normanów i ocenia jej skutki; 4) ocenia znaczenie renesansu karolińskiego dla rozwoju kultury europejskiej; 5) charakteryzuje duchową i cywilizacyjną rolę mniichów iroszkockich.
VII. Europa w okresie krucjat. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia duchowe i polityczne przyczyny, a także charakter rywalizacji papieżstwa z cesarstwem o przewodnictwo w <i>christianitas</i>; 2) charakteryzuje istotę i przebieg reformy Kościoła w X i XI wieku (reformy gregoriańskie); 3) charakteryzuje polityczne, społeczno-gospodarcze i religijne uwarunkowania wypraw krzyżowych do Ziemi Świętej i rekonkwisty oraz przedstawia ich skutki. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia związek między reformami gregoriańskimi a powstaniem etosu rycerskiego i ruchem krucjato- wym; 2) charakteryzuje i ocenia rolę zakonów w średniowiecznej Europie; 3) opisuje kierunki, charakter oraz konsekwencje najazdów mongolskich dla Europy.
VIII. Gospodarcze i społeczne realia średniowiecznej Europy. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje funkcjonowanie władzy, struktur społecznych i gospodarki w systemie feudalnym; 2) opisuje charakterystyczne przejawy ożywienia społeczno-gospodarczego w Europie XI–XIII wieku. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje formy produkcji i handlu w średniowieczu; 2) charakteryzuje genezę, rozwój i rolę średniowiecznych miast, z uwzględnieniem miejskich republik kupieckich; 3) wyjaśnia rolę zmian klimatycznych dla przemian gospodarczych w średniowiecznej Europie (rozwój rolnictwa w XI–XIII wieku).
IX. Polska w okresie wczesnopiastowskim. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia uwarunkowania narodzin państwa polskiego i jego chrystianizacji, z uwzględnieniem roli Mieszka I i Bolesława Chrobrego; 2) charakteryzuje rolę współdziałania Kościoła i państwa dla utrwalenia polskiej suwerenności (św. Wojciech, arcybiskupstwo gnieźnieńskie); 3) opisuje zmiany terytorialne państwa polskiego w X–XII wieku; 4) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski i Europy w X–XII wieku. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia geografie plemienną ziem polskich w epoce przedpiastowskiej; 2) charakteryzuje organizację państwa wczesnopiastowskiego; 3) wyjaśnia znaczenie królewskich koronacji pierwszych Piastów; 4) dokonuje bilansu panowania władców piastowskich (do 1138 roku); 5) charakteryzuje spór Bolesława Śmiałego z biskupem Stanisławem.

X. Polska w okresie rozbitcia dzielnicowego. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia przyczyny polityczne i społeczno-gospodarcze oraz następstwa rozbitcia dzielnicowego; 2) przedstawia zagrożenia zewnętrzne (Marchia Brandenburska, Zakon Krzyżacki, Mongołowie) oraz wewnętrzne (partykularyzm interesów poszczególnych władców); 3) opisuje przemiany społeczno-gospodarcze na ziemiach polskich oraz ocenia społeczno-kulturowe skutki kolonizacji na prawie niemieckim; 4) charakteryzuje proces przezwyciężenia rozbitcia politycznego ziem polskich ze wskazaniem na rolę władców i Kościoła (znaczenie istnienia metropolii gnieźnieńskiej); 5) zestawia najważniejsze wydarzenia z okresu rozbitcia dzielnicowego i dziejów Europy w okresie od XII do XIV wieku. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje przebieg walk o tron senioralny w kontekście postanowień tzw. testamentu Bolesława Krzywoustego; 2) porównuje zasady kolonizacji na prawie polskim i na prawie niemieckim; 3) charakteryzuje proces formowania się społeczeństwa stanowego w Polsce.
XI. Europa późnego średniowiecza. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje przemiany społeczne i gospodarcze w Europie w późnym średniowieczu; 2) opisuje zmiany na mapie politycznej Europy w XIV i XV wieku; 3) charakteryzuje następstwa upadku cesarstwa bizantyjskiego i ekspansji tureckiej dla Europy. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia przyczyny kryzysu idei władzy uniwersalnej w Europie późnego średniowiecza; 2) charakteryzuje kryzysy religijne, polityczne, społeczne i zdrowotne (czarna śmierć) późnego średniowiecza; 3) opisuje i wyjaśnia proces powstawania monarchii stanowych w Europie.
XII. Polska w XIV i XV wieku. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje proces zjednoczeniowy i rozwój terytorialny państwa polskiego w XIV i XV wieku; 2) charakteryzuje rozwój monarchii stanowej w Polsce, uwzględniając strukturę społeczeństwa polskiego w późnym średniowieczu i rozwój przywilejów szlacheckich; 3) wyjaśnia międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania związków Polski z Węgrami i Litwą w XIV i XV wieku; 4) wyjaśnia początek ewolucji unii polsko-litewskiej: od unii w Krewie do unii w Horodle; 5) charakteryzuje i ocenia stosunki polsko-krzyżackie na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i kulturowej; wymienia czynniki wpływające na atrakcyjność Polski dla mieszkańców państwa Zakonu Krzyżackiego; 6) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski i Europy w XIV i XV wieku. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ocenia znaczenie unii polsko-litewskiej z perspektywy obu narodów; 2) rozpoznaje polityczne i kulturowe znaczenie ekspansji wschodniej podjętej w okresie panowania ostatniego Piasta na polskim tronie (Rusini, Ormianie); charakteryzuje tolerancyjną na tle współczesnego Zachodu politykę Kazimierza Wielkiego wobec Żydów; 3) wyjaśnia wpływ rozwoju przywilejów szlacheckich na sytuację gospodarczą państwa oraz utrwalenie unii polsko-litewskiej; 4) charakteryzuje i wyjaśnia znaczenie polskiej szkoły prawa narodów z XV wieku; 5) dokonuje bilansu panowania władców panujących w Polsce w XIV i XV wieku; 6) ocenia politykę dynastyczną Jagiellonów w XV wieku.

XIII. Kultura średniowiecza. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia uniwersalny charakter kultury zachodniego średniowiecza, wskazując na wyjątkową rolę chrześcijaństwa jako podstawy ścisłej więzi wiary religijnej i rozumu, ze szczególnym uwzględnieniem roli św. Tomasza z Akwinu; 2) rozpoznaje trzy podstawowe wyznaczniki zasięgu zachodniej <i>christianitas</i>: łacina (język liturgii i nauki), etos rycerski i sztuka gotycka; 3) rozpoznaje dokonania okresu średniowiecza w dziedzinie kultury, z uwzględnieniem dorobku polskiego średniowiecza; 4) określa znaczenie chrześcijaństwa w obrzędku łacińskim dla rozwoju kultury polskiej; 5) charakteryzuje sztukę romańską i gotycką. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje rolę uniwersytetów i ich organizację oraz wyjaśnia przyczyny trwałości idei uniwersyteckiej; 2) charakteryzuje znaczenie scholastyki dla rozwoju teologii, filozofii i nauk przyrodniczych; 3) charakteryzuje przemiany życia religijnego w okresie średniowiecza, w tym rolę franciszkanów i dominikanów; 4) określa znaczenie włączenia ziem polskich do cywilizacyjnego kręgu świata zachodniego (łacińskiego).
XIV. Odkrycia geograficzne i europejski kolonializm doby nowożytnej. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje przyczyny, przebieg i skutki wypraw odkrywczych; 2) opisuje udział poszczególnych państw europejskich w podziale Nowego Świata w XVI–XVIII wieku; 3) wyjaśnia wpływ wielkich odkryć geograficznych na społeczeństwo, gospodarkę i kulturę Europy oraz obszarów pozaeuropejskich. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje cywilizacje prekolumbijskie; 2) przedstawia proces rozrostu posiadłości kolonialnych państw europejskich w XVI–XVIII wieku.
XV. Czasy renesansu. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia główne prądy ideowe epoki; 2) rozpoznaje dokonania twórców renesansowych w dziedzinie kultury; 3) charakteryzuje sztukę renesansową. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje, czym różnił się renesans XV i XVI wieku od wcześniejszych „renesansów” z epoki średniowiecznej <i>christianitas</i>; 2) analizuje oraz interpretuje teksty obrazujące myśl filozoficzną i polityczną doby renesansu.
XVI. Reformacja i jej skutki. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia religijne, polityczne, gospodarcze, społeczne, kulturowe uwarunkowania i następstwa reformacji, opisując jej główne nurty i postaci; 2) wyjaśnia rolę soboru trydenckiego i opisuje różne aspekty reformy Kościoła katolickiego; 3) opisuje mapę polityczną i wyznaniową Europy w XVI wieku i miejsce Rzeczypospolitej na niej. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) porównuje najważniejsze wyznania protestanckie; 2) charakteryzuje sformułowaną w kręgu protestanckim zasadę <i>cuius regio eius religio</i> oraz jej konsekwencje dla sytuacji wyznaniowej państw europejskich; 3) przedstawia i ocenia reformę katolicką oraz kontrreformacyjne działania Kościoła katolickiego, ze szczególnym uwzględnieniem roli jezuitów; 4) wyjaśnia wpływ reformacji i kontrreformacji na kulturę; 5) charakteryzuje najważniejsze wojny religijne.

XVII. Europa w XVI i XVII wieku. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia drogę do nowego modelu monarchii europejskich w epoce nowożytnej, z uwzględnieniem charakterystyki i oceny absolutyzmu francuskiego; 2) charakteryzuje konflikty polityczne w Europie, z uwzględnieniem ekspansji tureckiej i charakteru wojny trzydziestoletniej; 3) porównuje ewolucję ustroju Francji i Anglii w XVII wieku; 4) opisuje przemiany w kulturze europejskiej w XVII wieku. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje proces kształtowania się państwa moskiewskiego/rosyjskiego w XVI i XVII wieku; 2) charakteryzuje przemiany kapitalistyczne w życiu gospodarczym Europy Zachodniej XVI i XVII wieku; 3) wyjaśnia rolę zmian klimatycznych („mała epoka lodowcowa”) dla procesów gospodarczych w Europie; 4) charakteryzuje sztukę barokową.
XVIII. Państwo polsko-litewskie w czasach ostatnich Jagiellonów. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje zmiany terytorialne państwa polsko-litewskiego i charakteryzuje jego stosunki z sąsiadami w XVI wieku; 2) wyjaśnia funkcjonowanie najważniejszych instytucji życia politycznego w XVI-wiecznej Polsce i ocenia funkcjonowanie demokracji szlacheckiej; 3) omawia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych, struktury społecznej i modelu życia gospodarczego (gospodarka folwarczno-pańszczyźniana) na tle europejskim; 4) przedstawia sytuację wyznaniową na ziemiach państwa polsko-litewskiego w XVI wieku na tle wojen religijnych trwających na skutek reformacji na Zachodzie. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ocenia rozwiązanie problemu państw zakonnych w Prusach i Inflantach; 2) wyjaśnia, czym były realizowane przez Moskwę koncepty: program „zbierania ziem ruskich” i koncepcja „Trzeciego Rzymu” w kontekście obecności Rzeczypospolitej na ziemiach litewsko-ruskich; 3) charakteryzuje ruch egzekucyjny szlachty (wskazując przedstawicieli) i ocenia jego znaczenie dla rozwoju parlamentaryzmu w państwie polsko-litewskim; 4) charakteryzuje stosunki wewnętrzne w Koronie i na Litwie, uwzględniając rozwarstwienie stanu szlacheckiego; 5) charakteryzuje główne nurty reformacji w państwie polsko-litewskim; 6) ocenia sytuację gospodarczą państwa ostatnich Jagiellonów.
XIX. Powstanie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia przyczyny, okoliczności i następstwa zawarcia unii realnej między Koroną a Litwą; 2) charakteryzuje ustrój Rzeczypospolitej Obojga Narodów w świetle postanowień unii lubelskiej; 3) opisuje strukturę terytorialną i ludnościową Rzeczypospolitej Obojga Narodów; 4) wyjaśnia prawne i kulturowe podstawy tolerancji religijnej na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVI wieku. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ocenia kulturową rolę Polski w przeniesieniu wzorców cywilizacji zachodniej na obszary ruskie i litewskie; 2) charakteryzuje działania kontrreformacyjne ze strony Kościoła katolickiego i władz państwowych.
XX. Pierwsze wolne elekcje i ich następstwa. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje okoliczności, zasady, przebieg i następstwa pierwszych wolnych elekcji, z uwzględnieniem artykułów henrykowskich i <i>pacta conventa</i>; 2) charakteryzuje działania Stefana Batorego w zakresie polityki wewnętrznej i zagranicznej; 3) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów państwa polsko-litewskiego w XVI wieku z wydarzeniami europejskimi. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ocenia polityczną rolę wybitnych postaci okresu pierwszych wolnych elekcji; 2) charakteryzuje sytuację wewnętrzną i międzynarodową Rzeczypospolitej na początku panowania Zygmunta III Wazy.

XXI. Renesans w Polsce. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje i ocenia kulturowe korzenie oraz dorobek polskiej myśli politycznej doby renesansu; 2) rozpoznaje dokonania twórców polskiego odrodzenia w dziedzinie kultury (z uwzględnieniem kultury politycznej odwołującej się do Arystotelesa i Cyncerona). 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) analizuje i interpretuje fragmenty dzieł pisarzy politycznych polskiego odrodzenia; 2) ocenia wpływ reformacji i kontrreformacji na rozwój kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów; 3) charakteryzuje związki renesansu polskiego z europejskim.
XXII. Polityka wewnętrzna i zagraniczna Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII wieku. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) omawia konflikty wewnętrzne i zewnętrzne Rzeczypospolitej Obojga Narodów w okresie panowania Wazów; 2) opisuje sytuację wewnętrzną i położenie międzynarodowe Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1669–1696; 3) ocenia znaczenie bitwy pod Wiedniem dla losów Rzeczypospolitej Obojga Narodów i Europy; 4) charakteryzuje zmiany granic Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII wieku; 5) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Rzeczypospolitej Obojga Narodów i Europy i świata w XVII wieku. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia przebieg wojen toczonych przez Rzeczpospolitą Obojga Narodów w XVII wieku, z uwzględnieniem roli wybitnych dowódców i polityków, w tym: Stanisława Żółkiewskiego, Jana Karola Chodkiewicza, Stefana Czarnieckiego i Jana III Sobieskiego; 2) wyjaśnia, jakie znaczenie miały zanik perspektywy na objęcie władzy w Moskwie przez królewicza Władysława i utrata lenna pruskiego w 1657 roku; 3) wyjaśnia okoliczności powstania i treść idei „przedmurza chrześcijaństwa”.
XXIII. Ustrój, społeczeństwo i kultura Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII wieku. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje proces oligarchizacji życia politycznego Rzeczypospolitej Obojga Narodów, uwzględniając wpływy obce, liberum veto i rokosze; 2) wyjaśnia przyczyny kryzysów wewnętrznych oraz załamania gospodarczego Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII wieku; 3) ocenia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych, struktury społecznej i modelu życia gospodarczego na tle europejskim w XVII wieku; 4) rozpoznaje dokonania twórców epoki baroku powstałe na terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów; 5) charakteryzuje atrakcyjność kulturową Rzeczypospolitej dla ościennych narodów w XVII wieku. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje udział poszczególnych stanów w życiu gospodarczym Rzeczypospolitej Obojga Narodów; 2) opisuje i ocenia projekty wzmocnienia władzy królewskiej w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, w tym Piotra Skargi i Jana Kazimierza; 3) charakteryzuje cechy sztuki barokowej i opisuje sarmatyzm jako ideologię i styl życia szlachty w Rzeczypospolitej Obojga Narodów.
XXIV. Europa w dobie oświecenia. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje postęp techniczny i przemiany kapitalistyczne w Europie Zachodniej; 2) wyjaśnia główne idee oświecenia i rozpoznaje dokonania epoki w dziedzinie kultury; 3) wyjaśnia związek między „wiekiem światła” a rozwojem tajnych stowarzyszeń (masoneria, iluminaci, różokrzyżowcy); 4) charakteryzuje absolutyzm oświecony na przykładach państw sąsiadujących z Rzeczpospolitą Obojga Narodów; 5) charakteryzuje proces modernizacji Rosji w XVIII wieku i rosyjską ideę imperium. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje rozwój parlamentaryzmu i rewolucję przemysłową w Anglii; 2) analizuje i interpretuje fragmenty tekstów myślicieli oświeceniowych; 3) charakteryzuje sztukę klasycystyczną; 4) charakteryzuje najważniejsze konflikty polityczne w Europie i na świecie w XVIII wieku.

XXV. Rewolucje XVIII wieku. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia genezę i charakteryzuje następstwa amerykańskiej wojny o niepodległość; 2) charakteryzuje ustrój Stanów Zjednoczonych Ameryki w świetle założeń konstytucji amerykańskiej; 3) wyjaśnia przyczyny i opisuje skutki rewolucji francuskiej (ze szczególnym uwzględnieniem rewolucyjnego programu stworzenia „nowej Francji” i „nowych Francuzów”); 4) ocenia znaczenie amerykańskiej wojny o niepodległość i rewolucji francuskiej z perspektywy politycznej, gospodarczej i społecznej; 5) przedstawia wkład Polaków w walkę o niepodległość Stanów Zjednoczonych Ameryki. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ocenia rolę przywódców amerykańskiej wojny o niepodległość i rewolucji francuskiej; 2) przedstawia etapy rewolucji francuskiej wiodące do jej radykalizacji; 3) charakteryzuje istotę i skutki rewolucyjnego hasła „wolność, równość, braterstwo albo śmierć” (z uwzględnieniem przyczyn i przebiegu wojny w Wandei).
XXVI. Rzeczpospolita w XVIII wieku (od czasów saskich do Konstytucji 3 maja). Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje i ocenia sytuację wewnętrzną oraz międzynarodową Rzeczypospolitej w czasach saskich; 2) charakteryzuje politykę Rosji, Prus i Austrii wobec Rzeczypospolitej, wskazując przejawy osłabienia suwerenności państwa polskiego; 3) przedstawia reformy z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta; 4) wyjaśnia przyczyny i przedstawia zasięg terytorialny pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej; 5) wyjaśnia okoliczności zwołania Sejmu Wielkiego i przedstawia jego reformy, ze szczególnym uwzględnieniem postanowień Konstytucji 3 maja i Zaręczenia Wzajemnego Obojga Narodów. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje i ocenia projekty naprawy Rzeczypospolitej w I połowie XVIII wieku, w tym Stanisława Leszczyńskiego i Stanisława Konarskiego; 2) ocenia znaczenie polsko-saskiej unii personalnej i rolę panujących; 3) wyjaśnia znaczenie konfederacji barskiej; 4) charakteryzuje położenie międzynarodowe i sytuację wewnętrzną Rzeczypospolitej po pierwszym rozborze; 5) porównuje polskie rozwiązania konstytucyjne z amerykańskimi i francuskimi.
XXVII. Upadek Rzeczypospolitej (wojna z Rosją i powstanie kościuszkowskie). Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia wpływ konfederacji targowickiej na wybuch wojny z Rosją; charakteryzuje postawę pruskiego „sojusznika” Polski w 1792 roku; 2) charakteryzuje przebieg powstania kościuszkowskiego, z uwzględnieniem roli jego przywódców; 3) opisuje zasięg terytorialny drugiego i trzeciego rozbioru Rzeczypospolitej; 4) przedstawia przyczyny upadku Rzeczypospolitej w XVIII wieku; 5) charakteryzuje skutki zniszczenia Rzeczypospolitej dla kultury politycznej europejskiej oraz dla międzynarodowego ładu politycznego i gospodarczego w Europie; 6) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Rzeczypospolitej w XVIII wieku z wydarzeniami w Europie i na świecie. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje różnice między reformą Rzeczypospolitej pod koniec XVIII wieku a sposobem modernizacji przyjętym przez rewolucję francuską; 2) przedstawia przebieg wojny w obronie Konstytucji 3 maja, z uwzględnieniem roli dowódców; 3) ocenia rolę Tadeusza Kościuszki w walce o zachowanie niepodległości Polski oraz jako bohatera walki „za naszą i waszą wolność”; 4) porównuje politykę państw zaborczych na zagarniętych ziemiach Rzeczypospolitej; 5) charakteryzuje wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku Rzeczypospolitej w XVIII wieku; 6) charakteryzuje stosunek europejskich elit oświeceniowych do rozbiorów Polski na przykładzie Woltera oraz I. Kanta.

XXVIII. Kultura doby oświecenia w Rzeczypospolitej. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje dokonania przedstawicieli polskiego oświecenia w dziedzinie kultury; 2) rozpoznaje i charakteryzuje najważniejsze zabytki architektury i sztuki doby oświecenia w Rzeczypospolitej; 3) omawia rolę instytucji oświeceniowych (Komisja Edukacji Narodowej, Biblioteka Załuskich, teatr, czasopiśmiennictwo). 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia specyfikę oświecenia polskiego na tle europejskim; 2) omawia i ocenia dorobek piśmiennictwa oświeceniowego w służbie Rzeczypospolitej (Hugo Kołłątaja, Stanisława Staszica); 3) omawia rolę Stanisława Augusta jako mecenasa sztuki.
XXIX. Epoka napoleońska. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje walkę Francji o dominację w Europie; 2) przedstawia sukcesy i porażki wewnętrznej polityki Napoleona; 3) przedstawia przykłady zaangażowania się Polaków po stronie Napoleona, z uwzględnieniem Legionów Polskich we Włoszech; 4) charakteryzuje genezę, ustrój i dzieje Księstwa Warszawskiego; 5) ocenia znaczenie epoki napoleońskiej dla losów Francji i Europy. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia istotę systemu napoleońskiego w Europie; 2) przedstawia przebieg wojny 1809 roku na ziemiach polskich; 3) ocenia postać księcia Józefa Poniatowskiego; 4) ocenia stosunek Napoleona do sprawy polskiej.
XXX. Europa i świat po kongresie wiedeńskim. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia decyzje kongresu wiedeńskiego w odniesieniu do Europy i świata, z uwzględnieniem podziału ziem polskich; 2) opisuje funkcjonowanie systemu wiedeńskiego i charakteryzuje próby jego podważenia; 3) przedstawia przebieg rewolucji przemysłowej w Europie i Stanach Zjednoczonych Ameryki oraz wskazuje jej najważniejsze konsekwencje społeczno-gospodarcze; 4) omawia najważniejsze prądy kulturowe oraz nurty ideowe w I połowie XIX wieku, uwzględniając ich przedstawicieli; 5) wyjaśnia genezę i skutki Wiosny Ludów; 6) charakteryzuje wojnę krymską i jej następstwa. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ocenia rolę Świętego Przymierza; 2) charakteryzuje ruchy społeczne i niepodległościowe w I połowie XIX wieku; 3) charakteryzuje proces powstawania niepodległych państw w Ameryce Łacińskiej; 4) wyjaśnia założenia doktryny Monroego; 5) charakteryzuje przebieg Wiosny Ludów w Europie.
XXXI. Ziemie polskie i ich mieszkańcy w latach 1815–1848. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje sytuację polityczną, społeczno-gospodarczą i kulturową Królestwa Polskiego, ziem zabranych, zaboru pruskiego i austriackiego; 2) wyjaśnia genezę powstania listopadowego i opisuje jego następstwa; 3) opisuje działania władz powstańczych, charakter toczonych walk oraz międzynarodową reakcję na powstanie; 4) wyjaśnia okoliczności wybuchu powstania krakowskiego i opisuje jego skutki, z uwzględnieniem tzw. rabacji galicyjskiej; 5) opisuje następstwa Wiosny Ludów na ziemiach polskich i przedstawia udział Polaków w Wiosnie Ludów w Europie; 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje ruch spiskowy na ziemiach polskich; 2) prezentuje oceny polskiej historiografii dotyczące powstania listopadowego i roli jego przywódców; 3) wyjaśnia przyczyny i charakter przemian społecznych i gospodarczych na ziemiach polskich w I połowie XIX wieku; 4) porównuje programy głównych obozów Wielkiej Emigracji, rozpoznając ich przedstawicieli; 5) charakteryzuje znaczenie hasła walki „W imię Boga za naszą i waszą wolność” i jego realny wpływ na realizację polskich aspiracji niepodległościowych.

6) charakteryzuje różnice między klasycyzmem i romantyzmem; 7) rozpoznaje i charakteryzuje dorobek kultury polskiej w I połowie XIX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem romantycznego mesjanizmu.	
XXXII. Powstanie styczniowe i jego następstwa. Uczeń:	
1) wyjaśnia genezę powstania styczniowego i opisuje jego następstwa; 2) opisuje działania władz powstańczych, charakter toczonych walk oraz międzynarodową reakcję na powstanie (postawa Francji i Prus); 3) charakteryzuje organizację polskiego państwa podziemnego w okresie powstania styczniowego oraz rolę jego przywódców, ze szczególnym uwzględnieniem osoby i programu Romualda Traugutta; 4) przedstawia problem uwłaszczenia chłopów w zaborze rosyjskim oraz porównuje go z procesem uwłaszczeniowym w pozostałych zaborach.	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: 1) ocenia znaczenie powstania styczniowego dla kształtowania się nowoczesnego narodu polskiego; 2) opisuje przykłady działalności Polaków w czasie zesłania na Syberii.
XXXIII. Europa i świat w II połowie XIX i na początku XX wieku. Uczeń:	
1) porównuje procesy zjednoczeniowe Włoch i Niemiec w XIX wieku; 2) wyjaśnia przyczyny i skutki wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych Ameryki; 3) omawia przyczyny, zasięg i następstwa ekspansji kolonialnej państw europejskich, Stanów Zjednoczonych Ameryki i Japonii.	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: 1) charakteryzuje podział polityczny świata u schyłku XIX wieku; 2) przedstawia reformy wewnętrzne w państwach zaborczych w II połowie XIX i na początku XX wieku; 3) charakteryzuje proces modernizacji Japonii.
XXXIV. Przemiany gospodarcze i społeczne. Nowe prądy ideowe. Uczeń:	
1) przedstawia przemiany gospodarcze w Europie i na świecie, wymienia najważniejsze odkrycia naukowe i dokonania techniczne; charakteryzuje procesy migracyjne; 2) charakteryzuje nowe prądy ideowe (nacjonalizm, socjalizm, ruch chrześcijańsko-społeczny) i kulturowe, emancypację kobiet, przemiany obyczajowe i początki kultury masowej; 3) charakteryzuje kulturowe i polityczne skutki laicyzacji („wojny kulturowe”); 4) wyjaśnia procesy demokratyzacji ustrojów państw Europy Zachodniej; 5) charakteryzuje różne formy zorganizowanej działalności robotników.	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: 1) rozpoznaje wybitnych teoretyków i działaczy nowych ideologii; opisuje ich dokonania; 2) wyjaśnia związki ideologii z ruchami narodowyzwoleńczymi i zjednoczeniowymi, z działalnością partii politycznych oraz związków zawodowych; 3) charakteryzuje odrodzenie się idei sportu olimpijskiego.
XXXV. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX wieku. Uczeń:	
1) wyjaśnia cele i porównuje metody polityki zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej (w tym ziem zabranych) – rusyfikacja, germanizacja, autonomia galicyjska; 2) porównuje zmiany zachodzące w sytuacji społeczno-gospodarczej w trzech zaborach;	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: 1) charakteryzuje rozwój przemysłowy ziem polskich, z uwzględnieniem dokończenia procesów uwłaszczeniowych oraz urbanizacji; 2) charakteryzuje nowe klasy i warstwy społeczne;

<ol style="list-style-type: none"> 3) charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców; 4) charakteryzuje proces formowania się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków i innych grup narodowych zamieszkujących tereny dawnej Rzeczypospolitej; dostrzega kluczowe znaczenie utrzymania i przekazywania polskiego kodu kulturowego (wiera, język) dla podtrzymania świadomości narodowej; 5) przedstawia przejawy atrakcyjności kulturowej polskości dla obcokrajowców (podaje przykłady twórczej aktywności spolonizowanych cudzoziemców); 6) rozpoznaje przejawy budzenia się polskości na Górnym Śląsku, Warmii i Mazurach oraz cofania się polskości wraz z ustępowaniem cywilizacji łacińskiej na „ziemiach zabranych”; 7) przedstawia genezę nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy), z uwzględnieniem ich przedstawicieli, w tym: Wincentego Witosa, Ignacego Daszyńskiego, Romana Dmowskiego, Józefa Piłsudskiego i Wojciecha Korfańtego; 8) wyjaśnia genezę, charakter i skutki rewolucji w latach 1905–1907 w Królestwie Polskim. 	<ol style="list-style-type: none"> 3) porównuje programy nowoczesnych ruchów politycznych; charakteryzuje dokonania najważniejszych przedstawicieli tych ruchów; 4) porównuje przyczyny i przebieg rewolucji w latach 1905–1907 w Rosji i Królestwie Polskim; 5) przedstawia rezultaty wystąpień rewolucyjnych i ocenia ich znaczenie.
<p>XXXVI. Kultura i nauka polska w II połowie XIX i na początku XX wieku. Uczeń:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia specyfikę polskiego pozytywizmu oraz twórczości młodopolskiej; 2) rozpoznaje dorobek kultury polskiej doby pozytywizmu i Młodej Polski; 3) wskazuje przykłady najwybitniejszych dzieł tworzonych „ku pokrzepieniu serc”; 4) charakteryzuje przejawy ożywienia religijnego w społeczeństwie polskim (Gietrzwałd, Jasna Góra, Ostra Brama, społeczny katolicyzm) i jego znaczenie dla polskiego ruchu narodowego; 5) rozpoznaje najważniejszych ludzi nauki oraz omawia ich dokonania. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje podstawy ideowe i program polskiego pozytywizmu; 2) charakteryzuje różne nurty w sztuce na przełomie XIX i XX wieku; 3) ocenia rolę kultury polskiej w dziele zachowania tożsamości narodowej przez Polaków w dobie rusyfikacji i germanizacji.
<p>XXXVII. I wojna światowa. Uczeń:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia pośrednie i bezpośrednie przyczyny wybuchu wojny, z uwzględnieniem procesu powstawania dwóch przeciwstawnych systemów sojuszy; 2) opisuje charakter działań wojennych na różnych frontach; 3) wyjaśnia okoliczności przystąpienia Stanów Zjednoczonych Ameryki do wojny i ich rolę w konflikcie; 4) przedstawia przyczyny i skutki rewolucji lutowej i październikowej w Rosji; 5) wyjaśnia przyczyny klęski państw centralnych i Rosji. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) omawia najważniejsze konflikty polityczne i militarne poprzedzające I wojnę światową, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji na Bałkanach; 2) omawia strategiczne koncepcje prowadzenia wojny i ich realizację; 3) przedstawia przebieg działań wojennych na najważniejszych frontach, dostrzegając zależności między nimi; 4) charakteryzuje sytuację ludności cywilnej, z uwzględnieniem przykładów jej eksterminacji.

XXXVIII. Sprawa polska w przededniu i podczas I wojny światowej. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) omawia stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu wojny; 2) ma wiedzę o służbie setek tysięcy Polaków w armiach państw zaborczych jako konsekwencji braku własnego państwa; 3) przedstawia koncepcje polskich ugrupowań politycznych wobec nadciągającego konfliktu światowego; 4) analizuje umiędzynarodowienie sprawy polskiej (m.in. Akt 5 listopada, rola Stanów Zjednoczonych Ameryki i rewolucji rosyjskich, deklaracja z 3 czerwca 1918 roku); 5) charakteryzuje przykłady zaangażowania militarne-go Polaków podczas wojny, ze szczególnym uwzględnieniem losów Legionów. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje polskie przedsięwzięcia polityczne po stronie państw centralnych i Ententy; 2) przedstawia szlak bitewny żołnierzy polskich formacji wojskowych; 3) charakteryzuje przykłady politycznych działań państwotwórczych i wymienia ich liderów; 4) ocenia skalę zniszczeń wojennych na ziemiach polskich; 5) opisuje tragizm losów Polaków wcielonych do armii zaborczych.
XXXIX. Europa i świat po I wojnie światowej. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) analizuje cywilizacyjne i kulturowe następstwa wojny; ocenia straty wojenne, wylicza społeczne i gospodarcze następstwa wojny; 2) przedstawia postanowienia traktatu wersalskiego; charakteryzuje słabe strony ładu wersalskiego; 3) charakteryzuje cele Ligi Narodów; 4) wyjaśnia znaczenie układów z Rapallo i Locarno dla ładu międzynarodowego; 5) charakteryzuje wielki kryzys gospodarczy; 6) rozpoznaje dorobek okresu międzywojennego w dziedzinie kultury i nauki. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia postanowienia traktatów pokojowych podpisanych z sojusznikami Niemiec; 2) ocenia funkcjonowanie Ligi Narodów i skutki amerykańskiego izolacjonizmu; 3) wyjaśnia przyczyny wielkiego kryzysu gospodarczego i ocenia skuteczność metod jego zwalczania na świecie; 4) ocenia sytuację Niemiec w latach 20. (również w aspekcie zjawiska antypolonizmu panującego w Republice Weimarskiej); 5) charakteryzuje przemiany cywilizacyjne na świecie w okresie międzywojennym.
XL. Narodziny i rozwój totalitaryzmów w okresie międzywojennym. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia genezę państwa sowieckiego i charakteryzuje jego politykę wewnętrzną i zagraniczną w okresie międzywojennym; 2) wyjaśnia genezę faszyzmu i charakteryzuje faszystowskie Włochy; 3) charakteryzuje genezę i główne idee niemieckiego narodowego socjalizmu oraz drogę Hitlera do władzy w Niemczech; 4) charakteryzuje politykę wewnętrzną i zagraniczną III Rzeszy Niemieckiej w latach 30.; 5) porównuje funkcjonowanie aparatu terroru w ZSRS i III Rzeszy Niemieckiej; 6) ukazuje skalę wewnętrznych represji w ZSRS w latach 30. (w tym tzw. operację polską NKWD 1937–1938). 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia zjawisko totalitaryzmu; porównuje systemy totalitarne, charakteryzując ich imperialne cele; 2) wyjaśnia rolę ideologii oraz masowego terroru jako normalnego instrumentu rządzenia w systemach totalitarnych i zjawisko kultu jednostki; 3) wyjaśnia przyczyny i opisuje przejawy kryzysu demokracji parlamentarnej w okresie międzywojennym; 4) charakteryzuje państwa autorytarne w Europie i na świecie; wyjaśnia różnice między totalitaryzmem a autorytaryzmem.

XLI. Walka o odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) analizuje proces formowania się centralnego ośrodka władzy państwowej (od deklaracji Rady Regencyjnej z 7 października 1918 roku do małej konstytucji z 1919 roku); 2) charakteryzuje genezę powstania wielkopolskiego 1918–1919 oraz jego znaczenie dla odrodzenia się państwa polskiego i obrony jego niepodległości w 1920 roku; 3) przedstawia postanowienia konferencji pokojowej w Paryżu dotyczące Polski; 4) charakteryzuje proces kształtowania się polskiej granicy z Niemcami, z uwzględnieniem powstania wielkopolskiego, powstań śląskich i plebiscytów; 5) charakteryzuje proces kształtowania się polskiej granicy wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem wojny polsko-bolszewickiej; 6) porównuje kształt terytorialny I i II Rzeczypospolitej. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia wewnętrzne i międzynarodowe uwarunkowania odzyskania niepodległości przez Polskę; 2) wyjaśnia fenomen powstania wielkopolskiego 1918–1919 i ocenia jego znaczenie dla przebiegu walk o granice i niepodległość Polski; 3) opisuje genezę i przebieg wojny polsko-bolszewickiej oraz jej powiązanie z kwestią ukraińską i litewską; 4) ocenia z perspektywy polskiej i europejskiej polityczne oraz cywilizacyjne znaczenie bitwy warszawskiej; 5) charakteryzuje proces formowania się granic z Czechosłowacją i Litwą; 6) omawia sposoby upamiętnienia heroizmu Polaków na przykładzie Grobu Nieznanego Żołnierza, Cmentarza Obrońców Lwowa, Muzeum Powstań Śląskich, Muzeum Powstania Wielkopolskiego 1918–1919.
XLII. Dzieje polityczne II Rzeczypospolitej. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje ustrój polityczny II Rzeczypospolitej na podstawie konstytucji marcowej z 1921 roku; 2) wyjaśnia przyczyny przewrotu majowego, charakteryzuje jego przebieg oraz ocenia skutki ustrojowe (nowela sierpniowa, konstytucja kwietniowa z 1935 roku); 3) ocenia wpływ Józefa Piłsudskiego, Romana Dmowskiego oraz innych polityków na powstanie i kształt II Rzeczypospolitej; porównuje ich wizje Polski; 4) charakteryzuje życie polityczne w Polsce w czasie rządów sanacyjnych; 5) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski, Europy i świata w okresie międzywojennym; 6) wyjaśnia, na czym polegało znaczenie istnienia II Rzeczypospolitej dla stabilności ładu międzynarodowego w Europie. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) porównuje ustrój i rzeczywistość polityczną w II Rzeczypospolitej przed przewrotem majowym i po nim; 2) charakteryzuje dynamikę zmian na polskiej scenie politycznej w okresie międzywojennym; 3) ocenia skuteczność polskiej polityki zagranicznej w okresie międzywojennym; 4) analizuje politykę wewnętrzną władz i postawy społeczeństwa II Rzeczypospolitej wobec zagrożenia wojennego wiosną i latem 1939 roku.
XLIII. Społeczeństwo i gospodarka II Rzeczypospolitej. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje skalę i skutki wojennych zniszczeń, uwzględniając zaborowe „dziedzictwo”; 2) charakteryzuje strukturę społeczeństwa II Rzeczypospolitej, uwzględniając jego wielonarodowy, wielokulturowy i wieloreligijny charakter; 3) przedstawia i ocenia dokonania pierwszych lat odbudowy (m.in. reformy Władysława Grabskiego i unifikacja państwa); 4) omawia skutki światowego kryzysu gospodarczego na ziemiach polskich; 5) charakteryzuje i ocenia osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej z lat 30. (m.in. reformy Eugeniusza Kwiatkowskiego, rozwój Gdyni, Centralny Okręg Przemysłowy). 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje przemiany społeczne i gospodarcze w II Rzeczypospolitej, z uwzględnieniem problemu reformy rolnej; 2) analizuje stosunki narodowościowe i religijne na obszarze II Rzeczypospolitej; 3) ocenia politykę gospodarczą i społeczną władz II Rzeczypospolitej; 4) dostrzega obecność Polonii poza granicami kraju, z uwzględnieniem roli Związku Polaków w Niemczech.

XLIV. Kultura i nauka w okresie II Rzeczypospolitej. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozpoznaje osiągnięcia w dziedzinie kultury i nauki z okresu II Rzeczypospolitej oraz ich twórców; 2) charakteryzuje zróżnicowanie kulturowe II Rzeczypospolitej. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje proces upowszechniania oświaty w II Rzeczypospolitej; 2) ocenia dorobek II Rzeczypospolitej w dziedzinie kultury, nauki i sportu na tle europejskim; 3) charakteryzuje przejawy kultury masowej w Polsce międzywojennej.
XLV. Świat na drodze do II wojny światowej. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia ideologiczne, polityczne i gospodarcze przyczyny wybuchu II wojny światowej; 2) wyjaśnia wpływ polityki hitlerowskich Niemiec oraz Związku Sowieckiego na rozbijanie systemu wersalskiego; 3) charakteryzuje politykę appeasementu; 4) wyjaśnia genezę paktu Ribbentrop-Mołotow i przedstawia jego postanowienia. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje proces marginalizowania Ligi Narodów; 2) charakteryzuje i ocenia ekspansję Włoch oraz wojnę domową w Hiszpanii i jej uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne.
XLVI. Wojna obronna Polski w 1939 roku. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września). Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej; 2) wyjaśnia cele wojenne hitlerowskich Niemiec i ZSRS; charakteryzuje główne linie narracyjne antypolskiej propagandy agresorów uzasadniających swój atak na Polskę; 3) charakteryzuje etapy wojny obronnej, podaje przykłady bohaterstwa obrońców, w tym: Westerplatte, Poczty Polskiej, Mokrej, Wizny, bitwy nad Bzurą, Warszawy i Kocka, oraz zbrodni wojennych dokonanych przez agresorów, w tym w: Wieluniu, Bydgoszczy, Katowicach i Grodnie; 4) przedstawia podział ziem polskich między okupantów; wskazuje przykłady współpracy między nimi; 5) wyjaśnia znaczenie powołania polskich władz państwowych i sił zbrojnych na uchodźstwie; 6) wyjaśnia przyczyny przegranej przez Polskę wojny obronnej; 7) charakteryzuje materialne i demograficzne skutki przegranej wojny obronnej. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) porównuje potencjał walczących stron oraz tych, które zadeklarowały wojnę (Polska, Niemcy, ZSRS, Francja, Wielka Brytania); 2) przedstawia polską strategię obrony i rozmieszczenie wojsk; 3) ocenia zachowanie dowódców (m.in. Edwarda Rydza-Śmigłego, Henryka Sucharskiego, Juliana Filipowicza, Władysława Raginisa, Stanisława Dąbka, Tadeusza Kutrzeby, Franciszka Kleeberga), żołnierzy, polityków, w tym Ignacego Mościckiego i Stefana Starzyńskiego, oraz ludności cywilnej podczas wojny obronnej w 1939 roku; 4) przedstawia i ocenia zachowania aliantów wobec agresji hitlerowskich Niemiec i agresji sowieckiej 17 września 1939 roku.
XLVII. II wojna światowa i jej etapy. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) omawia współpracę hitlerowskich Niemiec i ZSRS w latach 1939–1941; 2) charakteryzuje etapy agresji i aneksji obu totalitarnych mocarstw; 3) sytuuje w czasie i przestrzeni przełomowe wydarzenia II wojny światowej (polityczne i militarne); 4) charakteryzuje politykę hitlerowskich Niemiec na terenach okupowanej Europy, z uwzględnieniem różnic w modelach polityki okupacyjnej realizowanej przez Niemcy na wschodzie i na zachodzie; 5) wyjaśnia przyczyny klęski państw Osi; 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje przebieg działań wojennych na Dalekim Wschodzie i na innych frontach II wojny światowej; 2) omawia narodziny i działalność Wielkiej Koalicji; 3) charakteryzuje sytuację ludności cywilnej oraz jeńców wojennych, z uwzględnieniem przykładów ich eksterminacji; 4) charakteryzuje polityczne, gospodarczo-społeczne oraz kulturowe skutki II wojny światowej.

6) opisuje uwarunkowania militarne i polityczne konferencji Wielkiej Trójki (Teheran, Jalta, Poczdam) oraz przedstawia ich ustalenia.	
XLVIII. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia prawnoustrojowe regulacje okupacyjnych władz dotyczące terytorium państwa polskiego i zamieszkującej tam ludności; 2) przedstawia realia życia codziennego w okupowanej Polsce; 3) wymienia i charakteryzuje przykłady największych zbrodni niemieckich i sowieckich (m.in. Auschwitz, Palmiry, Piaśnica, niemiecki obóz dla polskich dzieci w Łodzi, Ponary, Katyń, Miednoje, Charków); 4) porównuje system sowieckich i niemieckich obozów pracy, obozów koncentracyjnych oraz obozów zagłady; omawia kwestie deportacji i wysiedleń ludności polskiej oraz jej planowanego wyniszczenia, z uwzględnieniem powstania na Zamojszczyźnie; 5) wyjaśnia przyczyny i rozmiary konfliktu polsko-ukraińskiego, w tym ludobójstwa ludności polskiej na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej; 6) charakteryzuje postawy polskiego społeczeństwa wobec polityki okupantów oraz wymienia przykłady heroizmu Polaków, w tym Witolda Pileckiego i Maksymiliana Marii Kolbego; podaje przykłady kolaboracji z Niemcami i Sowietami; 7) charakteryzuje sytuację dzieci i młodzieży pod okupacją niemiecką i sowiecką oraz wskazuje przykłady patriotycznych postaw młodzieży (np. udział w konspiracyjnym harcerstwie); 8) omawia sposoby upamiętnienia zbrodni obu okupantów oraz heroizm Polaków na przykładzie: <ol style="list-style-type: none"> a) Muzeum Powstania Warszawskiego, b) Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, c) Polskiego Cmentarza Wojennego w Katyniu. 	<p>spełnia wymagania dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia rolę okupantów w zaognianiu trudnych relacji polsko-litewskich i polsko-ukraińskich; 2) porównuje oraz ocenia założenia i metody polityki III Rzeszy Niemieckiej i Związku Sowieckiego w okupowanej Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem eksterminacji polskich elit, grabieży polskich dzieł sztuki oraz eksploatacji gospodarczej ziem polskich (zabór własności, praca przymusowa).
XLIX. Niemiecka polityka eksterminacji. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia ideologiczne podstawy eksterminacji całych narodów oraz „istot niegodnych życia” (eutanazja) prowadzonej przez Niemcy hitlerowskie; 2) charakteryzuje etapy eksterminacji Żydów (dyskryminacja, stygmatyzacja, izolacja, zagłada); 3) rozpoznaje główne miejsca eksterminacji Żydów polskich i europejskich oraz innych grup etnicznych i społecznych na terenie Polski i Europy Środkowo-Wschodniej (w tym: Auschwitz-Birkenau, Treblinka, Sobibór i Babi Jar); 4) opisuje postawy ludności żydowskiej wobec Holokaustu, z uwzględnieniem powstania w getcie warszawskim; 5) charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego i społeczności międzynarodowej wobec Holokaustu, z uwzględnieniem Sprawiedliwych, na przykładzie Ireny Sendlerowej, s. Matyldy Getter, Antoniny i Jana Żabińskich oraz rodziny Ulmów. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) rozróżnia terminologię stosowaną w nauce na określenie niemieckiej polityki eksterminacyjnej w okresie II wojny światowej (m.in. Holokaust, Szoa, Porajmos); 2) wyjaśnia religijne, kulturowe i polityczne korzenie rasizmu i antysemityzmu oraz ich związek z hasłami naukowości, nowoczesności i postępu; 3) przedstawia rasistowską i antysemicką politykę Niemiec hitlerowskich przed II wojną światową; 4) przedstawia i omawia działania rządu Rzeczypospolitej Polskiej wobec tragedii Zagłady, z uwzględnieniem misji Jana Karskiego i roli „Żegoty”.

L. Działalność władz Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie i w okupowanym kraju. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) omawia działalność rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie; 2) ocenia znaczenie układu Sikorski-Majski dla obywateli polskich znajdujących się pod okupacją sowiecką; 3) przedstawia przykłady bohaterstwa żołnierzy polskich na frontach II wojny światowej, w tym: bitwę o Narvik, bitwę o Anglię, bitwę pod Tobrukiem, bitwę o Monte Cassino, bitwę pod Falaise, bitwę o Arnhem, bitwę o Kołobrzeg, bitwę o Bredę i zdobycie Berlina; 4) analizuje politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej; 5) charakteryzuje organizację i cele Polskiego Państwa Podziemnego; 6) charakteryzuje polityczną i militarną działalność Armii Krajowej oraz Narodowych Sił Zbrojnych i Batalionów Chłopskich; wskazuje różne formy oporu wobec okupantów; 7) omawia uwarunkowania i cele akcji „Burza”; 8) charakteryzuje powstanie warszawskie (uwarunkowania polityczne, przebieg walk, ludobójstwo na Woli, następstwa powstania, postawę aliantów i Związku Sowieckiego); 9) zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski w okresie II wojny światowej z wydarzeniami w Europie i na świecie. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ocenia rolę wielkich postaci polskiej polityki z okresu II wojny światowej, w tym: Władysława Sikorskiego, Stefana Grot-Roweckiego, Władysława Andersa, Stanisława Mikołajczyka, Kazimierza Sosnkowskiego i Leopolda Okulickiego; 2) opisuje położenie rządu Rzeczypospolitej Polskiej na arenie międzynarodowej; 3) charakteryzuje losy armii gen. Władysława Andersa; 4) sytuje w czasie i przestrzeni działania polskich formacji wojskowych na różnych frontach II wojny światowej; 5) opisuje walki na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej, w tym o Lwów i Wilno; 6) ocenia rolę wielkich postaci polskiej polityki z okresu II wojny światowej; 7) przedstawia różne oceny historyków na temat powstania warszawskiego i ich uzasadnienia; 8) dostrzega tragizm losów twórców zaangażowanych w niepodległościową konspirację, w tym: Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Tadeusza Gajcego i Zygmunta Rumla; 9) opisuje zniszczenia i ograbienie Warszawy przez Niemców dokonane od września 1939 roku do stycznia 1945 roku (m.in. Zamek Królewski, Pałac Saski, archiwa, biblioteki, muzea, majątek prywatny).
LI. Świat po II wojnie światowej. Początek zimnej wojny. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe skutki II wojny światowej; 2) wyjaśnia genezę zimnej wojny i wskazuje najważniejsze punkty zapalne w pierwszej jej fazie (wojna w Korei, problem niemiecki); 3) wyjaśnia genezę NATO i Układu Warszawskiego; 4) omawia proces sowietyzacji państw Europy Środkowo-Wschodniej i opór wobec komunizmu (Berlin – 1953 rok, Węgry – 1956 rok, Czechosłowacja – 1968 rok). 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje skutki II wojny światowej, w tym zagadnienia związane z osądzeniem ludobójstwa (aliancki sąd w Norymberdze, bezkarność zbrodniarzy przed sądami niemieckimi po 1949 roku), z użyciem broni atomowej oraz ze współistnieniem państw demokratycznych z państwami totalitarnymi; 2) wyjaśnia cele i strukturę Organizacji Narodów Zjednoczonych, ocenia działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych w powojennym świecie; 3) wyjaśnia okoliczności utworzenia państwa Izrael i genezę konfliktu arabsko-izraelskiego; 4) omawia przemiany w Chinach po II wojnie światowej; charakteryzuje system maoistowski; 5) przedstawia przemiany kulturowe i cywilizacyjne na świecie w latach zimnej wojny.
LII. Dekolonizacja, integracja i nowe konflikty. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia genezę i skutki procesów dekolonizacyjnych w Azji i Afryce; 2) wyjaśnia przyczyny i przedstawia skutki konfliktów zimnowojennych, w tym: wojny w Wietnamie, kryzysu kubańskiego oraz wojny w Afganistanie; 	<p>spełnia wymagania dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje przebieg i specyfikę konfliktów w Wietnamie oraz wojen arabsko-izraelskich i ocenia ich skutki;

<ul style="list-style-type: none"> 3) wyjaśnia charakter konfliktów na Bliskim Wschodzie, ze szczególnym uwzględnieniem konfliktu arabsko-izraelskiego; 4) charakteryzuje genezę i etapy integracji europejskiej; 5) charakteryzuje skutki przejścia władzy w Chinach przez komunistów (największe ludobójstwo po 1945 roku – polityka Wielkiego Skoku). 	<ul style="list-style-type: none"> 2) charakteryzuje tzw. rok Afryki; 3) wyjaśnia przyczyny i uwarunkowania rozwoju terroryzmu w Europie i na świecie.
LIII. Przemiany cywilizacyjne na świecie. Uczeń:	
<ul style="list-style-type: none"> 1) analizuje najważniejsze przemiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej; 2) charakteryzuje kulturowe tło i długofalowe konsekwencje rewolucji 1968 roku. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) dostrzega problem biedy we współczesnym świecie, ze szczególnym uwzględnieniem państw Południa; 2) charakteryzuje najważniejsze współczesne zagrożenia cywilizacyjne; 3) wyjaśnia rolę religii we współczesnym świecie, w tym znaczenie Soboru Watykańskiego II oraz tzw. reform posoborowych dla działalności Kościoła katolickiego w świecie i idei ekumenizmu; 4) wyjaśnia zjawisko rozwoju radykalnego islamizmu; 5) charakteryzuje rolę kultury masowej i sportu we współczesnym świecie.
LIV. Świat na przełomie tysiącleci. Uczeń:	
<ul style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowej i Wschodniej w latach 1989–1991 („jesień narodów”, zjednoczenie Niemiec, rozpad ZSRS i powstanie niepodległej Ukrainy, Białorusi oraz państw bałtyckich); 2) charakteryzuje procesy integracyjne (Unii Europejskiej) oraz dezintegracyjne (rozpad Jugosławii i Czechosłowacji) w Europie. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) porównuje proces obalania komunizmu w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i transformacji ustrojowej tych państw; 2) wyjaśnia przyczyny rosnącego znaczenia Chin w świecie współczesnym; 3) charakteryzuje nowe zagrożenia dla ładu międzynarodowego.
LV. Proces przejmowania władzy przez komunistów w Polsce (1944–1948). Uczeń:	
<ul style="list-style-type: none"> 1) opisuje straty demograficzne, terytorialne, gospodarcze i kulturowe po II wojnie światowej (ze szczególnym uwzględnieniem wymuszonych migracji milionów Polaków oraz dalekosiężnych skutków eksterminacji znacznej części polskich elit); 2) charakteryzuje okoliczności i etapy przejmowania władzy w Polsce przez komunistów oraz formy zniewalania Polaków przez reżim komunistyczny (terror fizyczny, propaganda, cenzura); 3) omawia przejawy oporu społecznego wobec komunizmu („żołnierze niezłomni” – w tym: rtm. Witold Pilecki, Danuta Siedzikówna ps. „Inka”, płk Łukasz Ciepliński, a także rola Kościoła katolickiego, znaczenie emigracji); 4) charakteryzuje okres odbudowy oraz ocenia projekt i realizację reformy rolnej i nacjonalizacji przemysłu oraz handlu. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1) ocenia następstwa społeczno-gospodarcze zmiany granic państwa polskiego; 2) omawia sytuację polskiej emigracji politycznej i działalność rządu Rzeczypospolitej na uchodźstwie.

LVI. Stalinizm w Polsce i jego erozja. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje proces sowietyzacji na przykładzie terroru stalinowskiego, nowego ustroju państwa (konstytucja z 1952 roku), kolektywizacji i „bitwy o handel” oraz socrealizmu w kulturze; 2) opisuje formy i konsekwencje prześladowania Kościoła katolickiego (z uwzględnieniem szkodliwych reperkusji dla integracji Ziem Zachodnich i Północnych); 3) wyjaśnia przyczyny, postulaty (nie tylko socjalne) i następstwa Poznańskiego Czerwca oraz znaczenie wydarzeń październikowych 1956 roku. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia założenia propagandy komunistycznej i charakteryzuje cechy sztuki socrealizmu; 2) wyjaśnia rolę Radia Wolna Europa wobec propagandy komunistycznej; 3) ocenia efekty społeczne i gospodarcze planu sześcioletniego; 4) charakteryzuje przejawy odwilży popaździernikowej.
LVII. Polska w latach 1957–1981. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje system władzy w latach 60. i 70. w PRL i stopień uzależnienia od ZSRS; opisuje proces industrializacji i funkcjonowanie gospodarki planowej; 2) wyjaśnia genezę i następstwa kryzysów społecznych w latach 1968, 1970 i 1976; 3) wyjaśnia społeczno-polityczną rolę Kościoła katolickiego, ze szczególnym uwzględnieniem roli prymasa Stefana Wyszyńskiego i jego programu duszpasterskiego (Jasnogórskie Śluby Narodu, Wielka Nowenna, obchody milenijne); 4) charakteryzuje i ocenia działalność opozycji politycznej i niezależnego ruchu wydawniczego w latach 1976–1980; 5) ocenia rolę papieża Jana Pawła II i jego wpływ na przemiany w Polsce i krajach sąsiednich; 6) wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków w 1980 roku; 7) charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność” i ocenia jego wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Polsce i w Europie. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje postawy społeczne od negacji i oporu po przystosowanie i współpracę; 2) rozpoznaje najważniejsze postacie „Solidarności” (z perspektywy ogólnopolskiej i lokalnej); 3) charakteryzuje osiągnięcia polskich twórców kultury (również na emigracji), ludzi nauki i sportowców w latach 60. i 70.
LVIII. Dekada 1981–1989. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wyjaśnia przyczyny i skutki wprowadzenia stanu wojennego oraz formy oporu społecznego (ze szczególnym uwzględnieniem Kopalni Węgla Kamiennego „Wujek”, „Solidarności Walczącej”, bł. ks. Jerzego Popiełuszki); 2) wyjaśnia przyczyny zawarcia porozumienia Okrągłego Stołu, opisuje i ocenia jego skutki; 3) rozpoznaje największe powojenne polskie osiągnięcia w dziedzinie kultury i nauki, z uwzględnieniem twórczości emigracyjnej. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ocenia międzynarodową reakcję na wprowadzenie stanu wojennego w Polsce; 2) opisuje i ocenia politykę władz PRL względem Kościoła w latach 80.; 3) opisuje wpływ Kościoła katolickiego na rozwój i przetrwanie po 13 grudnia 1981 roku oporu Polaków wobec komunizmu; 4) charakteryzuje realia życia codziennego w PRL lat 80.

LIX. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI wieku. Uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia proces rozpadu Układu Warszawskiego i odzyskiwania suwerenności przez Polskę; 2) opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989–1997, wyjaśnia ich międzynarodowe uwarunkowania; 3) wyjaśnia kontrowersje wokół problemu dekomunizacji i lustracji, porównuje rozwiązanie tych kwestii u naszych sąsiadów (Czechosłowacja, Niemcy); 4) ocenia proces transformacji ustrojowej i gospodarczej; 5) charakteryzuje i ocenia polską politykę zagraniczną, w tym przystąpienie Polski do NATO i do Unii Europejskiej, współpracę regionalną na przykładzie Grupy Wyszehradzkiej (V4) oraz relacji Polski z Ukrainą i państwami bałtyckimi; 6) ocenia znaczenie i skutki katastrofy smoleńskiej 10 kwietnia 2010 roku dla państwa polskiego; 7) charakteryzuje główne przemiany kulturowe, polityczne, społeczne i gospodarcze w Polsce w drugiej dekadzie XXI wieku, ze szczególnym uwzględnieniem: kryzysu demograficznego, kwestii zachowania tożsamości kulturowej, zmian zachodzących w Unii Europejskiej, transformacji energetycznej, dyskusji nad zmianami klimatycznymi. 	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe lat 90.; 2) charakteryzuje polityczne spory o kształt wolnej Polski; 3) ocenia społeczne koszty transformacji; 4) charakteryzuje stosunki Polski z państwami sąsiednimi.

Warunki i sposób realizacji

Jest niezwykle ważne, aby absolwent liceum ogólnokształcącego i technikum znał dzieje swojego państwa i narodu, a także orientował się w ważnych momentach historii powszechnej w wymiarze regionalnym, europejskim i globalnym. Zaproponowany układ treści nauczania stwarza możliwość pogłębionej względem szkoły podstawowej refleksji nad dziejami ojczystymi, z uwzględnieniem szerokiego kontekstu uwarunkowań wewnętrznych i międzynarodowych.

Treści z zakresu rozszerzonego są zintegrowane z wymaganiami dla zakresu podstawowego – ich realizacja w oddziałach z rozszerzonym zakresem nauczania historii powinna być zatem prowadzona w sposób spójny. Nauczyciel może swobodnie (w ramach przewidzianej liczby godzin) rozkładać akcenty na różne zagadnienia tematyczne, uwzględniając możliwości i zainteresowania swoich uczniów. Wymagania określone w podstawie programowej nie są gotowym programem nauczania i nie mogą być traktowane jako zestaw tematów lekcji. Stanowią rejestr zakładanych umiejętności, które ma opanować absolwent liceum ogólnokształcącego i technikum.

W procesie nauczania i uczenia się nauczyciele i uczniowie powinni wykorzystywać wszelkie dostępne zasoby źródeł i opracowań historycznych, czemu sprzyja postęp technologiczny, który stwarza coraz szersze możliwości docierania do świadectw minionej rzeczywistości.

Dobór metod nauczania i środków dydaktycznych stosowanych w procesie kształcenia powinien być zależny od możliwości i potrzeb uczniów. Repertuar tych metod i środków wyznaczają jedynie wiedza i wyobraźnia nauczycieli oraz entuzjazm uczniów. Swoboda w doborze metod nauczania, a także w zakresie wykorzystania środków dydaktycznych będzie stanowić o jakości nauczania historii i wynikających z niego efektów. Nieocenioną pomocą w misji historycznego edukowania młodych Polaków stanowią niezliczone instytucje publiczne i niepubliczne, których zasoby (w większości dostępne w formie cyfrowej) mogą stanowić źródło inspiracji i wsparcia dla uczniów i nauczycieli.

Dodatkowo ważne jest, aby w procesie nauczania wykorzystywać, w miarę możliwości, takie formy upamiętniania kluczowych wydarzeń historycznych, jak wycieczki do miejsc pamięci i muzeów, w tym znajdujących się w danym regionie.

W procesie poznawania wydarzeń dotyczących tragicznych losów represjonowanych żołnierzy i osób cywilnych podziemia czasów II wojny światowej i lat powojennych ważne jest, aby uczeń rozumiał znaczenie pojęć: Panteon Żołnierzy Wyklętych, Pomorski Katyń, Głgota Wschodu oraz Łączka.

W edukacji historycznej kluczowa jest maksymalna personalizacja przeszłości i ilustrowanie omawianych zagadnień ikonografią i materiałami audiowizualnymi, tak aby uczniowie mogli poznawać wydarzenia historyczne, jednocześnie je przeżywając. Warto jak najczęściej korzystać z różnych form pozalekcyjnej edukacji historycznej (wycieczki, wymiany młodzieżowe, projekty, konkursy, akademie szkolne, uroczystości rocznicowe, rekonstrukcje historyczne, multimedialne wystawy muzealne, gry o walorach edukacyjnych, np. planszowe, wideo itp.).

Treści nauczania obejmują 59 działów tematycznych, w których znajdują się wymagania z zakresu podstawowego i z zakresu rozszerzonego. Przyjęty przez nauczyciela podział w realizacji poszczególnych działów tematycznych w danych klasach powinienem zapewnić, odpowiednią do zakresu wymagań, ich realizację w cyklu kształcenia.

Edukację z zakresu najnowszych dziejów wzmacnia również przedmiot historia i terażniejszość poświęcony dziejom Polski i świata po 1945 roku.”,

- g) po części zatytułowanej „**HISTORIA ZAKRES PODSTAWOWY I ROZSZERZONY**” dodaje się część zatytułowaną „**HISTORIA I TERAŻNIEJSZOŚĆ ZAKRES PODSTAWOWY**” w brzmieniu:

„HISTORIA I TERAŻNIEJSZOŚĆ ZAKRES PODSTAWOWY

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Cele kształcenia przedmiotu historia i terażniejszość w liceum ogólnokształcącym i technikum odpowiadają aspektom ludzkiej dojrzałości, do której prowadzi edukacja szkolna.

- I. W aspekcie stosunku do prawdy, stałego zmierzania do jej poznania i odróżniania od fałszu oraz ćwiczenia w rozpoznawaniu stopnia pewności i prawdopodobieństwa. Uczeń:
  - 1) rozumie główne zagadnienia życia społecznego, polityki i prawa, potrzebne do uzyskania orientacji w przemianach w życiu narodów i państw oraz genezie i naturze wielkich problemów współczesnego świata;
  - 2) ma rzetelną wiedzę o najważniejszych przemianach kulturowych, politycznych, społecznych i gospodarczych w Polsce i na świecie po 1945 roku aż do współczesności;
  - 3) odróżnia w życiu społecznym oraz w pojęciach i doktrynach politycznych i prawnych to, co trwałe, od tego, co zmienne, a także to, co uniwersalne, od tego, co partykularne i związane z tradycjami lokalnymi.
- II. W aspekcie stosunku do dobra, przyjęcia go jako głównego kryterium wartościowania moralnego, odróżniania go od zła oraz ćwiczenia w ocenie intencji i skutków według słuszności, pożytku i szkody. Uczeń:
  - 1) samodzielnie i sprawiedliwie ocenia przemiany zachodzące w Polsce i na świecie od zakończenia II wojny światowej;
  - 2) rozumie przemiany współczesności między innymi w kategoriach ciągłości i zmiany (lub zerwania) względem podstaw, z których wyrasta nasza ojczyzna ukształtowana według konkretnych norm kultury oraz wizji człowieka, rodziny i społeczeństwa sięgających swoimi korzeniami klasycznej cywilizacji grecko-rzymskiej i chrześcijaństwa.
- III. W aspekcie stosunku do życia, czyli osobistego zaangażowania, kształtowania zamierzeń według własnych pasji, zdolności oraz poczucia wspólnoty i służby. Uczeń:
  - 1) interesuje się życiem zbiorowym oraz wyraża gotowość do osobistego podejmowania zadań społecznych i zaangażowania obywatelskiego w duchu patriotyzmu jako mądrej miłości ojczyzny ukształtowanej w tradycji Rzeczypospolitej;
  - 2) rozumie znaczenie cnót indywidualnych i społecznych, harmonii praw i obowiązków, wolności i odpowiedzialności, szczęścia osobistego i rozwoju ludzkich wspólnot oraz sprawiedliwych praw i roztropnej polityki;
  - 3) interpretuje źródła odnoszące się do życia społecznego wczoraj i dzisiaj, buduje własne wypowiedzi na temat zagadnień życia społecznego, formułuje oceny i je uzasadnia, uczestniczy w debacie – z myślą o własnym rzetelnym i twórczym udziale w życiu publicznym.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. Wiedza o podstawach życia społecznego. Uczeń:
- 1) wyjaśnia, dlaczego człowieka rozumie się w tradycji jako „istotę społeczną” (*animal sociale*), charakteryzuje odgrywane przez niego role społeczne oraz znaczenie życia społecznego dla jego rozwoju i spełnienia;
  - 2) wyjaśnia, w jaki sposób rozwijana w nowożytności koncepcja „umowy społecznej” różni się od tradycyjnego pojmowania naturalności więzi społecznych;
  - 3) przedstawia klasyczne określenie dobra wspólnego (*bonum commune*) i charakteryzuje jego obecność we współczesnych doktrynach politycznych;
  - 4) wyróżnia podstawowe sposoby realizacji społecznego bytu człowieka: rodzinę, naród, państwo i związki państw; przedstawia specyfikę każdego z nich i ich komplementarność;
  - 5) wyjaśnia znaczenie wspólnoty samorządowej; zna treść i genezę zasady pomocniczości jako fundamentu współczesnych państw i formułuje płynące z niej wnioski dla codziennego funkcjonowania;
  - 6) wyróżnia wspólnoty i grupy tworzące się na podstawie podobieństwa pochodzenia, kultury, sposobu życia, interesów i sytuacji ekonomicznej, w tym zarówno narody, jak i inne grupy społeczne znajdujące się wewnątrz podstawowych społeczności ludzkich (np. klasy i warstwy społeczne, grupy zawodowe, wyznaniowe, narodowościowe);
  - 7) wyjaśnia proces tworzenia się narodu oraz różnorodność kontekstów znaczeniowych tego pojęcia; wyjaśnia, na czym polega patriotyzm oraz czym różni się od szowinizmu i kosmopolityzmu; wskazuje przykłady postaw patriotycznych we współczesnym świecie;
  - 8) wyjaśnia znaczenie organizacji celowych (np. organizacje polityczne, związki zawodowe, stowarzyszenia) tworzonych przez ludzi dla realizacji ich wspólnych interesów i zadań;
  - 9) wyjaśnia charakter wspólnot religijnych, ich odmienności związane z treścią wiary, kultem, nauczaniem moralnym i organizacją;
  - 10) charakteryzuje państwo jako zorganizowane społeczeństwo (*res publica*) i wyjaśnia, jakie są podstawowe zadania państwa wobec jego obywateli oraz obowiązki obywateli względem ich państwa;
  - 11) wymienia i charakteryzuje podstawowe atrybuty państwa oraz wyjaśnia, na czym polega racja stanu;
  - 12) wymienia i charakteryzuje podstawowe atrybuty jednostek samorządu terytorialnego jako wspólnot lokalnych;
  - 13) objaśnia różne modele relacji kościołów i innych związków wyznaniowych z państwem, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji i współczesności Rzeczypospolitej;
  - 14) przedstawia zarówno klasyczną typologię ustrojów politycznych ze względu na stosunek do dobra wspólnego i na sposób rządu (monarchia, arystokracja, demokracja oraz tyrania, oligarchia i ochlokracja), jak i współczesne przeciwstawienie demokracji i totalitaryzmu;
  - 15) wyjaśnia, na czym polega demokracja – zarówno w wersji klasycznej (jako sposób wyznaczania rządzących), jak i w wersji liberalnej (jako polityczny wyraz „suwerenności ludu”);
  - 16) rozumie istotę prawa, wyjaśnia, czym jest prawo stanowione (*lex*) i jego związek z uprawnieniami (*ius*) obecnymi w niepisanych standardach, niezależnych od władzy prawodawczej; wie, na czym polega różnica między pozytywistyczną a prawnaturalną koncepcją prawa;
  - 17) rozpoznaje sprawy regulowane przez prawo cywilne, rodzinne, administracyjne i karne;
  - 18) wyjaśnia podstawy i treść praw człowieka oraz ich związek z dziedzictwem cywilizacji zachodniej (inspiracje płynące z chrześcijaństwa oraz z nauki o prawie naturalnym sięgającej czasów grecko-rzymskich);
  - 19) przedstawia zasady ogólne i katalog praw człowieka wynikające z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., sądowe środki ochrony praw i wolności w Rzeczypospolitej Polskiej oraz sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich;
  - 20) charakteryzuje sprawiedliwość jako moralny fundament ładu społecznego, wyróżnia sprawiedliwość społeczną, rozdzielczą i wymienną;
  - 21) rozumie znaczenie roztropności, społecznej komunikacji, sporu, dialogu, kompromisu, solidarności i pokoju społecznego;
  - 22) przedstawia powody tworzenia się związków międzypaństwowych i charakteryzuje unie państw na przykładzie nowożytnych dziejów Europy, odróżnia je od naturalnego pokrewieństwa narodów należących do określonych wspólnot kulturowych (np. narody Europy łańciskiej).

II. Świat i Polska w latach 1945–1956. Uczeń:

- 1) charakteryzuje konsekwencje polityczne, społeczne, ekonomiczne i kulturowe II wojny światowej dla świata;
- 2) charakteryzuje – z wykorzystaniem swojej wiedzy o relacjach i związkach państw – cele i zasady Organizacji Narodów Zjednoczonych, opisuje jej strukturę (główne organy i wybrane organizacje wyspecjalizowane), przedstawia mocne i słabe strony jej funkcjonowania;
- 3) charakteryzuje odmienności ustrojów państw zachodnich i państw bloku sowieckiego – z wykorzystaniem swojej wiedzy o różnicach między demokracją i totalitaryzmem;
- 4) wyjaśnia genezę i znaczenie pojęcia zimnej wojny oraz żelaznej kurtyny;
- 5) wyjaśnia znaczenie powstania NATO i Układu Warszawskiego;
- 6) na przykładzie państw zachodnich charakteryzuje różnice programowe rządów socjaldemokratycznych, chadeckich, konserwatywnych i liberalnych w dziedzinie polityki społecznej, gospodarczej i wartości;
- 7) wyjaśnia, jakie znaczenie miał plan Marshalla oraz czym był „cud gospodarczy” w RFN;
- 8) stosuje swoją wiedzę o związkach państw i pokrewieństwie narodów do charakterystyki początków integracji europejskiej na polu gospodarczym i politycznym (do 1957 roku) ze wskazaniem jej głównych powodów ideowych (chrześcijański światopogląd „Ojców Założycieli”), kulturowych (bliskość narodów europejskich) oraz politycznych (obawa przed ekspansją sowiecką, przygotowanie się na odbiór amerykańskiej pomocy w ramach tzw. planu Marshalla, rozwiązanie „problemu niemieckiego” przez integrację gospodarki RFN z innymi gospodarkami zachodnimi);
- 9) wykorzystuje swoją wiedzę o doktrynie praw człowieka do scharakteryzowania praw i wolności podanych w Powszechnej deklaracji praw człowieka ONZ z 1948 roku i Europejskiej konwencji praw człowieka Rady Europy z 1950 roku oraz ograniczeń w ich wykonywaniu i związanych z nimi obowiązków;
- 10) charakteryzuje znaczenie przejścia władzy w Chinach przez komunistów w 1949 roku oraz system rządów Mao Zedonga (największe ludobójstwo po 1945 roku w czasie Wielkiego Skoku, prześladowanie religii);
- 11) wyjaśnia znaczenie powstania państwa Izrael dla sytuacji na Bliskim Wschodzie i dla polityki międzynarodowej; przedstawia podstawowe zasady syjonizmu;
- 12) charakteryzuje genezę i zasady islamizmu;
- 13) charakteryzuje skutki II wojny światowej dla Polski w wymiarze politycznym, społecznym, ekonomicznym i kulturowym;
- 14) przedstawia – z wykorzystaniem swojej wiedzy o państwie i jego atrybutach – problem niepodległości Polski oraz sytuację polskiej państwowości i polityki w kraju i na emigracji po 1945 roku;
- 15) wyjaśnia pojęcie okupacji przez przedstawiciela na przykładzie modelu kontroli Polski Ludowej przez Związek Sowiecki;
- 16) charakteryzuje najważniejsze mechanizmy sowietyzacji Polski w latach 1945–1956 (terror, propaganda, gospodarka planowa, rządy monopartyjne, przynależność do partii komunistycznej jako główna ścieżka kariery zawodowej i dobrobytu materialnego);
- 17) przedstawia powojenną odbudowę kraju, zagospodarowanie i integrację Ziem Zachodnich i Północnych, procesy industrializacji, charakteryzuje zmiany polskiej wsi w wyniku reformy rolnej i kwestie jej kolektywizacji na wzór sowiecki;
- 18) charakteryzuje rozmaite reakcje społeczeństwa polskiego na rządy komunistów w Polsce, w tym główne formy sprzeciwu i oporu wobec komunizmu (do 1956 roku), w formie walki zbrojnej, opozycji politycznej, pracy kulturowej, zaangażowania na bezspornych polach pracy dla kraju oraz oporu wobec państwowej ateizacji;
- 19) w kontekstach powstańczej walki „żołnierzy niezłomnych” (rtm. Witold Pilecki, płk Łukasz Ciepliński, Danuta Siedzikówna ps. „Inka”) oraz postawy prymasa Stefana Wyszyńskiego (jego „non possumus” i internowanie w latach 1953–1956) wymienia przykłady wierności zasadom i męstwa różnych postaci wobec prześladowców;
- 20) charakteryzuje zmiany zachodzące w okresie powojennym w strukturze społeczeństwa polskiego i składzie narodowościowym państwa;
- 21) charakteryzuje konstytucję PRL z 1952 roku, jej określenie suwerena („lud pracujący”), a także jej charakter propagandowy i fasadowość w stosunku do realnych rządów PZPR.

III. Świat i Polska w latach 1956–1970. Uczeń:

- 1) przedstawia okoliczności i zasady traktatów rzymskich z 1957 roku oraz charakteryzuje funkcjonowanie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej;
- 2) wyjaśnia pojęcie dekolonizacji oraz wskazuje jej główne etapy i konsekwencje;
- 3) charakteryzuje opór społeczeństw Europy Środkowej wobec komunizmu na przykładzie powstań antykomunistycznych w Berlinie (1953 rok) i na Węgrzech (1956 rok);
- 4) wyjaśnia, na czym polegał przełom 1956 roku w Polsce, wskazuje jego najważniejsze etapy (poznański Czerwiec, Jasnogórskie Śluby Narodu, powrót Gomułki do władzy, uwolnienie prymasa Stefana Wyszyńskiego);
- 5) charakteryzuje proces „destalinizacji” i wskazuje jego ograniczenia (na podstawie głównych tez „tajnego referatu” Chruszczowa z 1956 roku);
- 6) charakteryzuje zmiany w sposobie życia w krajach zachodnich wynikające z rozwoju technologii i mediów (telewizja), wzrostu zamożności społeczeństw oraz dorastania pokolenia powojennego; przedstawia ich odpowiedniki w krajach bloku sowieckiego;
- 7) wyjaśnia zjawisko „kultury masowej” i powstawanie w niej osobnego nurtu kultury młodzieżowej;
- 8) charakteryzuje zasady społecznej gospodarki rynkowej oraz „państwa dobrobytu”, przedstawia ich przykłady w odniesieniu do świata początku lat 60. XX wieku;
- 9) charakteryzuje przemiany społeczno-obyczajowe określane jako „rewolucja 1968 roku” (m.in. rewolta studencka, „rewolucja seksualna”) oraz ich intelektualne inspiracje (neomarksizm, „nowa lewica”);
- 10) charakteryzuje idee i ruchy pacyfistyczne; wskazuje różnicę między ekologią a ekologizmem;
- 11) wyjaśnia, na czym polegały przemiany w Kościele zainicjowane na Soborze Watykańskim II i w czasie tzw. reform posoborowych, ze szczególnym uwzględnieniem nauczania o relacjach Kościoła i świata;
- 12) opisuje główne pola zimnowojennej konfrontacji mocarstw w latach 1956–1970 (Niemcy/Berlin, Kuba, Wietnam); wyjaśnia pojęcie wojen zastępczych;
- 13) zna najważniejsze etapy wojen bliskowschodnich, ze szczególnym uwzględnieniem „wojny sześciodniowej” z 1967 roku;
- 14) charakteryzuje przyczyny i przejawy antagonizmu sowiecko-chińskiego w latach 60. XX wieku;
- 15) wyjaśnia pojęcie rewolucji kulturalnej, wskazując na jej różne konteksty znaczeniowe (jaka jest różnica między chińską „rewolucją kulturalną” a tą na Zachodzie);
- 16) wyjaśnia znaczenie ideowo-moralne duszpasterskiego programu prymasa Stefana Wyszyńskiego (Jasnogórskie Śluby Narodu, Wielka Nowenna, obchody milenijne); wskazuje zasługi Kościoła dla integracji Ziem Zachodnich i Północnych z resztą Polski;
- 17) charakteryzuje sposoby walki reżimu PRL z Kościołem w latach 60. i 70. (w tym spychanie ludzi wierzących do statusu obywateli drugiej kategorii);
- 18) wyjaśnia, na czym polegała komunistyczna polityka „rozdzielenia Kościoła od państwa”, z wykorzystaniem swojej wiedzy o różnych modelach relacji między związkami wyznaniowymi a państwem; wyjaśnia pojęcia: laicyzm, sekularyzm, indyferentyzm;
- 19) charakteryzuje przebieg tzw. wydarzeń 1968 roku w Polsce i ich różne konteksty (walka frakcyjna w PZPR z użyciem propagandy antysemitkiej, wolnościowe dążenia narodu polskiego);
- 20) wyjaśnia, czym była Praska Wiosna 1968 roku i interwencja wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji, oraz wyjaśnia znaczenie terminu „doktryna Breżniewa”.

IV. Świat i Polska w latach 1970–1980. Uczeń:

- 1) charakteryzuje przyczyny osłabnięcia pozycji Stanów Zjednoczonych Ameryki na świecie na początku lat 70. i wzrostu wpływów światowego obozu komunistycznego (porażka w Wietnamie, afera Watergate, kryzys energetyczny);
- 2) charakteryzuje konsekwencje wzrostu wpływów komunistycznych na świecie w latach 70. XX wieku (ludobójcza polityka Czerwonych Khmerów w Kambodży, kubańscy „doradcy” w Afryce);
- 3) wyjaśnia przełomowe znaczenie zbliżenia Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz Chin na początku lat 70.;
- 4) wyjaśnia, na czym polegała „polityka odprężenia” (*détente*) w relacjach międzynarodowych w połowie lat 70.; wskazuje najważniejsze etapy porozumień rozbrojeniowych między Stanami Zjednoczonymi Ameryki a ZSRS;

- 5) wyjaśnia znaczenie postanowień Konferencji BWE w Helsinkach (1975 rok); charakteryzuje treść „pięciu koszyków” helsińskiej konferencji;
  - 6) wyjaśnia, na czym polegało przełomowe znaczenie „Ostpolitik” kanclerza Willy’ego Brandta;
  - 7) charakteryzuje sposób rozliczenia się Niemiec z dziedzictwem rządów nazistowskich (przykłady pozytywne i negatywne: działalność Centrali Ścigania Zbrodni Hitlerowskich w Ludwigsburgu, kariera Heinza Reinefartha, sprawa reparacji i restytucji zagrabionych w Polsce dzieł sztuki);
  - 8) charakteryzuje przebieg Grudnia 1970 roku i jego polityczne skutki (odejście Władysława Gomułki z funkcji szefa partii);
  - 9) charakteryzuje rządy Edwarda Gierka (dobrobyt na kredyt, uległość wobec ZSRS, zmiany w konstytucji PRL w 1976 roku);
  - 10) charakteryzuje główne przejawy opozycji w Polsce w latach 70.: Kościół katolicki i narodziny opozycji demokratycznej po protestach robotniczych w 1976 roku;
  - 11) wyjaśnia znaczenie wyboru kardynała Karola Wojtyły na papieża dla Polski i świata.
- V. Świat i Polska w latach 1980–1991. Uczeń:
- 1) charakteryzuje zmiany w programach zachodnich partii lewicowych i prawicowych widoczne w latach 70. i 80. oraz wzrost popularności programów wolnorynkowych i konserwatywno-liberalnych („nowa prawica”, neoliberalizm);
  - 2) wyjaśnia znaczenie zwycięstwa Margaret Thatcher w Wielkiej Brytanii (1979 rok) i Ronalda Reagana w Stanach Zjednoczonych Ameryki (1980 rok) dla relacji Wschód–Zachód;
  - 3) charakteryzuje główne przyczyny erozji systemu komunistycznego w latach 80. (wewnętrzne wady systemu, „rewolucja ducha” za „żelazną kurtyną”, twarda postawa Zachodu);
  - 4) charakteryzuje zmiany zachodzące w Chinach po śmierci Mao Zedonga (rządy Deng Xiaopinga i początek „państwowego kapitalizmu”);
  - 5) przedstawia proces powstawania ruchu społecznego „Solidarność”, jego przywódców, charakter, cele i tradycje, do których się odwoływał, a także jego znaczenie dla Polski i świata;
  - 6) przedstawia okoliczności i skutki wprowadzenia przez władze stanu wojennego 13 grudnia 1981 roku, formy walki reżimu PRL z wolnościowymi dążeniami Polaków (cenzura, „nieznani sprawcy”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Wujek”, Lubin 1982 rok, zamordowanie Grzegorza Przemyka) oraz formy oporu wobec reżimu stanu wojennego;
  - 7) charakteryzuje rolę Kościoła katolickiego w Polsce w okresie po wprowadzeniu stanu wojennego (pomoc wszystkim prześladowanym, kultura bez cenzury, msze za ojczyznę, osoba bł. ks. Jerzego Popiełuszki, pielgrzymki św. Jana Pawła II do Polski w 1983 i 1987 roku);
  - 8) charakteryzuje przejawy kryzysu systemu komunistycznego w Polsce w latach 80. (niewydolność gospodarcza) oraz jego skutki w połączeniu z represyjną polityką stanu wojennego (emigracja wielu wykształconych i zaangażowanych społecznie Polaków);
  - 9) charakteryzuje genezę i znaczenie programu „pierestrojki” Michaiła Gorbaczowa;
  - 10) wyjaśnia pojęcie uwłaszczenia nomenklatury na przykładzie polityki rządu Mieczysława Rakowskiego (1988–1989);
  - 11) charakteryzuje przebieg Jesieni Narodów w Europie Środkowej i Wschodniej; wskazuje na prekursorską rolę ruchu społecznego „Solidarność” oraz „rewolucji ducha” zainicjowanej przez św. Jana Pawła II;
  - 12) przedstawia główne wydarzenia związane z przełomem 1989 roku w Polsce (Okrągły Stół, wybory 4 czerwca 1989 roku, wybór gen. Wojciecha Jaruzelskiego na prezydenta PRL, rząd Tadeusza Mazowieckiego); wyjaśnia pojęcie wyborów kontraktowych;
  - 13) dokonuje bilansu rządów komunistycznych w Polsce, wskazując na ich skutki w warstwie kultury, życia społecznego i gospodarczego;
  - 14) charakteryzuje najważniejsze zmiany geopolityczne w najbliższym otoczeniu Polski w latach 1989–1991 (zjednoczenie Niemiec, rozpad Czechosłowacji oraz ZSRS), ze szczególnym uwzględnieniem powstania niepodległych państw bałtyckich, Ukrainy i Białorusi;
  - 15) wyjaśnia pojęcia dekomunizacji i lustracji w kontekście prób wychodzenia z postkomunizmu, ujmując te pojęcia na tle porównawczym, uwzględniając przykłady Niemiec i Czechosłowacji;
  - 16) wskazuje, na czym polegała transformacja gospodarczo-ustrojowa realizowana w Polsce po 1989 roku, na przykładzie założeń oraz implementacji planu Sachsa-Balcerowicza;
  - 17) wyjaśnia różnice między prywatyzacją a reprivatyzacją;

- 18) wyjaśnia znaczenie walki z korupcją dla kultury politycznej i efektywności gospodarczej państwa;
  - 19) wyjaśnia pojęcie społeczeństwa obywatelskiego i wskazuje przykłady jego funkcjonowania w Polsce po 1989 roku;
  - 20) charakteryzuje zmiany dokonane w konstytucji Polski w 1989 roku;
  - 21) wyjaśnia pojęcie demokratycznego państwa prawa;
  - 22) wyjaśnia znaczenie istnienia samorządu terytorialnego; charakteryzuje główne etapy jego odbudowy w Polsce po 1989 roku;
  - 23) charakteryzuje genezę, przebieg i konsekwencje „wojny na górze” w 1990 roku (pierwsze powszechne wybory prezydenckie w 1990 roku i zwycięstwo Lecha Wałęsy).
- VI. Świat i Polska w latach 1991–2001. Uczeń:
- 1) charakteryzuje pojęcie nowego światowego ładu (*New World Order*) i podaje przykłady jego funkcjonowania (I wojna w Zatoce Perskiej w 1990 roku);
  - 2) charakteryzuje kolejne etapy integracji europejskiej po 1992 roku (traktat z Maastricht, powstanie Unii Europejskiej, wprowadzenie waluty euro);
  - 3) wyjaśnia przyczyny i konsekwencje zmian politycznych w Afryce – zniesienie apartheidu w RPA, ludobójstwo w Rwandzie (1994 rok);
  - 4) wyjaśnia pojęcie i różne konteksty globalizacji (ekonomiczny, polityczny, kulturowy i ekologiczny);
  - 5) charakteryzuje znaczenie 1991 roku w najnowszej historii Polski (pierwsze wolne wybory parlamentarne, powołanie rządu Jana Olszewskiego);
  - 6) wyjaśnia, na czym polegała wizja budowy „trzeciej niepodległości” przedstawiona w Polsce w 1991 roku przez św. Jana Pawła II;
  - 7) wyjaśnia przyczyny i konsekwencje objęcia władzy przez ugrupowania postkomunistyczne w Polsce w 1993 roku;
  - 8) charakteryzuje główne postanowienia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (preambuła, relacje między najważniejszymi organami władzy, niezawisłość sądów i trójpodział władzy, prawa i obowiązki obywatela Rzeczypospolitej Polskiej, przepisy dotyczące małżeństwa i rodziny);
  - 9) charakteryzuje sposób unormowania relacji między Rzeczpospolitą Polską i Kościołem katolickim w konkordacie z 1993 roku oraz między Rzeczpospolitą Polską i innymi związkami wyznaniowymi na mocy tzw. ustaw kościelnych;
  - 10) wyjaśnia pojęcie organizacji pozarządowej, omawia rolę i wskazuje przykłady organizacji pozarządowych (NGO) we współczesnej Polsce;
  - 11) charakteryzuje reformy w czasach rządów AWS i UW (1997–2001); wyjaśnia znaczenie powstania Instytutu Pamięci Narodowej;
  - 12) charakteryzuje znaczenie wstąpienia Polski do NATO w 1999 roku i do Unii Europejskiej w 2004 roku;
  - 13) charakteryzuje przejawy wzrostu globalnego znaczenia Chin w XXI wieku;
  - 14) podaje przykłady wzrostu agresywnej polityki Rosji od czasu objęcia rządów przez Władimira Putina (Czeczenia, Gruzja, Ukraina); przedstawia nowe formy rosyjskiego imperializmu („szantaż gazowy”, „wojna hybrydowa”, „wojna informacyjna”);
  - 15) wyjaśnia pojęcie terroryzmu oraz przedstawia genezę i najważniejsze etapy „wojny z terroryzmem” (Afganistan, Irak);
  - 16) charakteryzuje zjawisko prześladowań religijnych, w tym na przykładzie losu społeczności chrześcijańskich w różnych strefach świata.
- VII. Świat i Polska w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku. Uczeń:
- 1) charakteryzuje główne zmiany kulturowe zachodzące w świecie zachodnim na przykładzie: ideologii „politycznej poprawności”, wielokulturowości, nowej definicji praw człowieka, rodziny, małżeństwa i płci; umieszcza te zmiany na tle kulturowego dziedzictwa Zachodu ujętego w myśli grecko-rzymskiej i chrześcijańskiej;
  - 2) wskazuje na różnice między tolerowaniem a akceptacją zjawisk kulturowych i społecznych;
  - 3) przedstawia kulturowe, społeczne i ekonomiczne konsekwencje rozwoju internetu i technologii cyfrowych;

- 4) wyjaśnia pojęcia komunikacji społecznej oraz czwartej władzy;
- 5) wskazuje, na czym polega wartość swobodnej wymiany opinii, oraz przedstawia nowe formy ograniczenia wolności słowa w epoce cyfrowej;
- 6) omawia proces zmiany Unii Europejskiej w okresie po wstąpieniu Polski w jej struktury (wzrost pozycji Niemiec, zjawiska kryzysowe związane z imigracją, niestabilnością strefy euro, Brexitem i epidemią wywołaną wirusem SARS-CoV-2, a także kontrowersje ustrojowe i ideologiczne na forum instytucji unijnych);
- 7) charakteryzuje zjawisko postkomunizmu jako bariery rozwojowej i przedstawia najważniejsze przyczyny jego kryzysu w Polsce po 2001 roku;
- 8) charakteryzuje różne wizje wyjścia Polski z postkomunizmu i wyjaśnia, na czym polegało polityczne znaczenie wyborów parlamentarnych i prezydenckich 2005 roku w Polsce;
- 9) ocenia znaczenie i skutki katastrofy smoleńskiej 10 kwietnia 2010 roku dla państwa polskiego;
- 10) charakteryzuje zmiany polityczne i gospodarcze w Polsce w latach 2010–2015;
- 11) przedstawia zakres działania poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego (gmina, powiat, województwo) w Rzeczypospolitej Polskiej, z uwzględnieniem struktury głównych kierunków wydatków budżetowych na te działania oraz źródeł ich finansowania;
- 12) wymienia największe skupiska Polaków na świecie, zna różnicę między pojęciem Polonii a pojęciem Polaków poza granicami kraju;
- 13) wymienia osiągnięcia Polski po 1989 roku w zakresie polityki wewnętrznej i zagranicznej;
- 14) wskazuje i charakteryzuje najpoważniejsze wyzwania stojące przed Polską u progu trzeciej dekady XXI wieku (zagrożenia geopolityczne, kryzys demograficzny, utrzymanie tożsamości kulturowej, bezpieczeństwo energetyczne, polityka klimatyczna oraz jej koszty finansowe i społeczne).

Warunki i sposób realizacji

Podstawa programowa nie jest programem nauczania. Jako taka jest tylko kanwą, na której są oparte treści programów nauczania, podręczników i lekcji. Od nauczyciela, jego zaangażowania i współpracy z uczniami zależy efektywność poznawania przez nich historii ostatnich dziesięcioleci.

W związku z tym, że w ramach przedmiotu uczniowie będą nabywać wiedzy o najważniejszych przemianach kulturowych, politycznych, społecznych i gospodarczych w Polsce i na świecie po 1945 roku, warto zapewnić im spotkania z uczestnikami i świadkami omawianych wydarzeń (np. z działaczami ruchu społecznego „Solidarność”). Warto również odwiedzić lokalne miejsca pamięci związane z omawianymi wydarzeniami, np. mogiły żołnierzy wyklętych, miejsca martyrologii (np. budynki dawnych katowni Urzędu Bezpieczeństwa), mogiły ofiar aparatu komunistycznego (np. grób bł. ks. Jerzego Popiełuszki), miejsca strajków i protestów społecznych, oraz korzystać z oferty muzeów.

Przy realizacji treści programowych przedmiotu warto korzystać z bogatej oferty edukacyjnej Instytutu Pamięi Narodowej oraz Archiwów Państwowych (Archiwa Rodzinne Niepodległej).

W aspekcie edukacji obywatelskiej zalecane jest organizowanie spotkań uczniów z osobami zaangażowanymi w różnorodną działalność społeczną oraz zachęcanie uczniów do aktywności w formie wolontariatu.

Przy planowaniu wycieczek szkolnych warto zadbać o to, aby w ich programie uwzględniać miejsca związane z najnowszą historią Polski. Odwiedzanie takich miejsc, jak: siedziba władz państwowych w Warszawie (Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej), plac Marszałka Józefa Piłsudskiego z Grobem Nieznanego Żołnierza, brama Stoczni Gdańskiej, Kopalnia Węgla Kamiennego „Wujek” lub Poznańskie Krzyże pozwoli uczniom na poznanie historii w miejscach wydarzeń.

Należy zachęcać uczniów, aby dbali o miejsca pamięci we własnej szkole (np. izby pamięci, gabloty, gazetki, murale, strony internetowe), znali historię własnej rodziny, miejscowości czy lokalnej społeczności, w której dorastają, oraz poszukiwali źródeł historycznych we własnym otoczeniu. Należy wspierać młodzież w inicjatywach zabezpieczenia pamiątek rodzinnych i lokalnych, rejestrowania relacji świadków historii, tworzenia amatorskich filmów i audycji dotyczących historii najnowszej. Na kanwie omawianych tematów lub podczas obchodów rocznic narodowych można zorganizować w szkole prezentację niektórych artefaktów. Może to być doskonała okazja do wzbogacenia obchodów takich dni, jak: Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych, Dzień Samorządu Terytorialnego, Narodowy Dzień Pamięci Poznańskiego Czerwca 1956, Dzień Papieża Jana Pawła II, Dzień Pamięci Ofiar Stanu Wojennego.

Omawiając wybrane zagadnienia, warto nawiązywać do lokalnych bohaterów.

Cenną inicjatywą może być także nawiązywanie kontaktów z polskimi szkołami poza granicami kraju. W ten sposób polska młodzież z kraju i zagranicy nawiązuje wzajemne relacje i odnosi się do wspólnego dziedzictwa narodowego.

Zważywszy na to, że w ramach przedmiotu są omawiane dzieje najnowsze, podczas lekcji warto korzystać z bogatych źródeł tekstowych, audiowizualnych oraz materiałów dydaktycznych dostępnych w internecie, które odpowiednio wkomponowane w lekcje wzbogacą przekaz historyczny. Warto również zachęcać uczniów do korzystania z różnych form pozalekcyjnej edukacji historycznej i obywatelskiej (projekty, konkursy, multimedialne wystawy muzealne, gry o walorach edukacyjnych, np. planszowe, wideo itp.).”

- h) część zatytułowana „**WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE**” otrzymuje brzmienie:

**„WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE
ZAKRES ROZSZERZONY**

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Cele kształcenia przedmiotu wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym w liceum ogólnokształcącym i technikum odpowiadają aspektom ludzkiej dojrzałości, do której prowadzi edukacja szkolna.

- I. W aspekcie stosunku do prawdy, stałego zmierzania do jej poznania i odróżniania od fałszu oraz ćwiczenia w rozpoznawaniu stopnia pewności i prawdopodobieństwa. Uczeń:
- 1) ma rzetelną wiedzę o kulturowych, politycznych i gospodarczych aspektach życia społecznego, ze szczególnym odniesieniem do współczesności (przede wszystkim w odniesieniu do Polski, z uwzględnieniem aspektów międzynarodowych);
  - 2) odróżnia to, co trwałe, od tego, co zmienne, a także to, co uniwersalne, od tego, co partykularne i związane z tradycjami lokalnymi – w życiu narodów i państw, w pojęciach i doktrynach politycznych i prawnych, w kulturze życia codziennego, komunikacji społecznej i kulturze politycznej, w instytucjach międzynarodowych.
- II. W aspekcie stosunku do dobra, przyjęcia go jako głównego kryterium wartościowania moralnego, odróżniania go od zła oraz ćwiczenia w ocenie intencji i skutków według słuszności, pożytku i szkody. Uczeń:
- 1) rozpoznaje to, co w życiu społecznym sprzyja rozwojowi człowieka, oraz przyczynia się do zachowania i pomnożenia dobra wspólnego w różnych społecznościach;
  - 2) ocenia zjawiska życia społecznego w świetle ich związku z polską wspólnotą kulturową i polityczną („rzeczą pośpolitą”) oraz z cywilizacją europejską inspirowaną przez wymagania racjonalności w poznaniu, dążenie do sprawiedliwości w prawach, ducha Ewangelii w obyczajach oraz staranie o harmonizowanie ładu i wolności.
- III. W aspekcie stosunku do życia, czyli osobistego zaangażowania, kształtowania zamierzeń według własnych pasji, zdolności oraz poczucia wspólnoty i służby. Uczeń:
- 1) interesuje się życiem zbiorowym, wyraża gotowość do osobistego podejmowania zadań społecznych i zaangażowania obywatelskiego w duchu patriotyzmu jako mądrej miłości ojczyzny ukształtowanej w tradycji Rzeczypospolitej;
  - 2) rozumie znaczenie cnót indywidualnych i społecznych, harmonii praw i obowiązków, wolności i odpowiedzialności, szczęścia osobistego i rozwoju ludzkich wspólnot oraz sprawiedliwych praw i roztropnej polityki;
  - 3) buduje własne wypowiedzi na temat zagadnień życia społecznego, formułuje oceny i je uzasadnia, uczestniczy w debacie – z myślą o własnym rzetelnym i twórczym udziale w życiu publicznym.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. Człowiek – koncepcje i aspekty. Uczeń:
- 1) przedstawia główne filozoficzne koncepcje człowieka (spirytualizm, materializm, jedność duchowo-cielesna, dualizm);
  - 2) odróżnia podstawowe obszary filozoficznej refleksji o człowieku (człowiek-jednostka i natura ludzka, rozum i zmysły, wolność woli, uczucia i emocje, poznanie i decydowanie);
  - 3) charakteryzuje, na czym polega pojęcie społecznej natury człowieka obecne w kulturze europejskiej od grecko-rzymskiej starożytności;
  - 4) definiuje pojęcie osoby i wskazuje na jego kulturowe, filozoficzne, psychologiczne i religijne tło (wpływ chrześcijaństwa).

- II. Dobro wspólne. Uczeń:
- 1) przedstawia ogólne określenie dobra wspólnego (*bonum commune*) jako podstawy życia wspólnego oraz przykłady dobra wspólnego właściwego różnym wspólnotom ludzkim;
  - 2) charakteryzuje wynikający z zasady dobra wspólnego aspekt obowiązków jednostki względem wspólnoty;
  - 3) przedstawia sprawiedliwość społeczną jako zasadę udziału członków wspólnoty w dobru wspólnym;
  - 4) wyjaśnia różnicę między rozumieniem dobra wspólnego uwzględniającym dobro osób a koncepcją totalitarną;
  - 5) analizuje cechy indywidualizmu i kolektywizmu w aspekcie psychospołecznym i instytucjonalnym; wykazuje zróżnicowanie kulturowe świata w tych aspektach.
- III. Społeczności i wspólnoty. Uczeń:
- 1) wyjaśnia kluczową rolę rodziny jako miejsca budowania najważniejszych relacji społecznych, wcześniejszego od państwa i społeczeństwa;
  - 2) charakteryzuje religię jako rzeczywistość społeczną; analizuje religijność we współczesnym społeczeństwie polskim i porównuje ją z religijnością w innym społeczeństwie;
  - 3) charakteryzuje władzę jako rzeczywistość społeczną i rozróżnia rodzaje władzy; wskazuje specyficzne cechy władzy politycznej; charakteryzuje zjawisko legitymizacji władzy państwowej;
  - 4) charakteryzuje atrybuty państwa jako organizacji politycznej (terytorialność, przymusowość, suwerenność zewnętrzną i wewnętrzną); przedstawia cechy władzy państwowej;
  - 5) przedstawia najważniejsze teorie genezy państwa (Arystotelesa, teistyczna, umowy społecznej, podboju, marksistowska);
  - 6) charakteryzuje przepisy prawa będące podstawą nadawania obywatelstwa polskiego;
  - 7) przedstawia różne koncepcje narodu (polityczną i etniczno-kulturową); charakteryzuje czynniki narodotwórcze i sprzyjające zachowaniu tożsamości narodowej;
  - 8) charakteryzuje zmiany w strukturze narodowościowej Polski po 1939 roku oraz ich kulturowe, polityczne i społeczne konsekwencje;
  - 9) wymienia największe mniejszości narodowe w Rzeczypospolitej Polskiej w rozumieniu ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. z 2017 r. poz. 823);
  - 10) charakteryzuje obecną politykę państwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, wychodząc od postanowień Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
  - 11) wymienia najważniejsze postaci z kręgu mniejszości narodowych, etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym o wybitnym zaangażowaniu we wzbogacanie także polskiej kultury;
  - 12) wyjaśnia kwestię akulturacji i asymilacji grup mniejszościowych, w tym migranckich; wykazuje, że rodzaj stosowanej polityki państwa w różnym stopniu i kierunku wpływa na te zjawiska.
- IV. Społeczeństwa i socjalizacja. Uczeń:
- 1) charakteryzuje społeczeństwa zbieracko-łowieckie, nomadyczne i rolnicze; charakteryzuje wybraną współczesną społeczność tego typu;
  - 2) charakteryzuje wiejską społeczność tradycyjną; wskazuje na różnice między społeczeństwem przemysłowym i poprzemysłowym;
  - 3) porównuje modele socjalizacji charakterystyczne dla własnej grupy wiekowej i pokolenia rodziców; wyjaśnia zjawisko socjalizacji odwróconej;
  - 4) wyjaśnia pojęcie kapitału społecznego i charakteryzuje jego znaczenie dla rozwoju państwa i społeczeństwa.
- V. Różnice społeczne. Uczeń:
- 1) podaje przykłady i wyjaśnia uwarunkowania pionowej i poziomej ruchliwości społecznej;
  - 2) analizuje sposoby adaptacji klas społecznych do zmian społeczno-gospodarczych w Rzeczypospolitej Polskiej; wskazuje na przyczyny degradacji i awansu społecznego przedstawicieli klas społecznych;
  - 3) przedstawia strukturę warstwową współczesnego społeczeństwa polskiego;

- 4) porównuje skalę nierówności społecznych w Rzeczypospolitej Polskiej i wybranym państwie, wyjaśniając związek między nierównościami społecznymi a nierównością szans życiowych;
  - 5) charakteryzuje wybrany problem życia społecznego w Rzeczypospolitej Polskiej; rozważa różne możliwości jego rozwiązania;
  - 6) charakteryzuje zjawisko nierówności społecznych jako problem globalny oraz potrafi wskazać na jego przyczyny i skutki;
  - 7) przedstawia przyczyny i skutki konfliktu społeczno-ekonomicznego w wybranym państwie.
- VI. Społeczeństwo obywatelskie. Uczeń:
- 1) wyjaśnia, czym jest społeczeństwo obywatelskie; charakteryzuje polskie tradycje w tym zakresie (dziedzictwo I Rzeczypospolitej i ruchu organicznikowskiego w XIX wieku);
  - 2) podaje współczesne przykłady funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego w Polsce;
  - 3) charakteryzuje główne kierunki i formy aktywności organizacji pozarządowych w Rzeczypospolitej Polskiej;
  - 4) porównuje status prawny stowarzyszeń, fundacji i organizacji pożytku publicznego w Rzeczypospolitej Polskiej; przedstawia tryb rejestracji tych organizacji;
  - 5) przygotowuje według wzoru projekt statutu stowarzyszenia lub fundacji; opracowuje projekt działań społecznych na rzecz wspólnoty lokalnej;
  - 6) charakteryzuje specyfikę spółdzielczości i rodzaje spółdzielni funkcjonujących współcześnie w Rzeczypospolitej Polskiej;
  - 7) charakteryzuje cele i działania związków zawodowych oraz innych organizacji reprezentujących interesy różnych kategorii społeczno-zawodowych; przedstawia związki zawodowe funkcjonujące współcześnie w Rzeczypospolitej Polskiej.
- VII. Migracje i kwestia demograficzna w Polsce i we współczesnym świecie. Uczeń:
- 1) wyjaśnia, czym są: migracja, imigracja, emigracja, repatriacja;
  - 2) charakteryzuje zasięg i skalę przemieszczeń ludnościowych na ziemiach polskich w XX i XXI wieku;
  - 3) przedstawia proces repatriacji Polaków w XX i XXI wieku; wskazuje różnice między „repatriacją” a „wysiedleniem”;
  - 4) wskazuje największe skupiska Polaków na świecie w XXI wieku;
  - 5) charakteryzuje wkład emigracji polskiej w polskie życie narodowe w XX i XXI wieku;
  - 6) wyjaśnia, czym jest „Karta Polaka”, i wskazuje przykłady jej praktycznego zastosowania;
  - 7) opisuje przyczyny i kierunki ruchów migracyjnych we współczesnym świecie, ze szczególnym uwzględnieniem zmieniającej się sytuacji w Europie (od fal migracyjnych z Europy do fal migracyjnych do Europy), także w obliczu kryzysu klimatycznego;
  - 8) wyjaśnia pojęcia niżu i wyżu demograficznego;
  - 9) charakteryzuje rolę wzrostu demograficznego dla perspektyw rozwojowych kraju, zestawia to z obecną sytuacją Polski w tym zakresie;
  - 10) charakteryzuje w ogólnym zarysie globalne tendencje demograficzne, wskazując, które kontynenty odnotowują w ciągu ostatnich 30 lat wzrost, a które – stagnację demograficzną.
- VIII. Polityka i kultura polityczna. Uczeń:
- 1) wyjaśnia, czym jest kultura polityczna;
  - 2) wyjaśnia, czym jest polityka i myśl polityczna oraz czym różnią się one od ideologizacji i politykierstwa;
  - 3) charakteryzuje główne współczesne kierunki myśli politycznej (konserwatyzm, liberalizm, nacjonalizm, socjalizm, chrześcijańską demokrację); wskazuje ich polski kontekst (najważniejsi twórcy, programy, oddziaływanie);
  - 4) wyjaśnia, na czym polega totalitaryzm i jakie są jego historyczne źródła w przemianach nowoczesności (m.in. absolutyzm polityczny, rewolucja francuska, umasowienie i ideologizacja życia społecznego, „ucieczka od wolności”, powstanie „świeckich religii” politycznych); wskazuje różnice między totalitaryzmem a autorytaryzmem;
  - 5) charakteryzuje system rządów totalitarnych, porównując najważniejsze cechy ustrojowe Związku Sowieckiego oraz III Rzeszy Niemieckiej;

- 6) wyjaśnia pojęcie faszyzmu i charakteryzuje jego różne konteksty znaczeniowe;
  - 7) analizuje zjawisko populizmu obecne we współczesnej polityce i jego konsekwencje;
  - 8) przedstawia cechy charakterystyczne państwa demokratycznego na przykładzie III Rzeczypospolitej Polskiej i umieszcza je na tle polskiego dziedzictwa kultury politycznej (tradycje parlamentaryzmu i republikanizmu wyrosłe z chrześcijańskiej troski o dobro wspólne i antycznej nauki o „res publice”);
  - 9) charakteryzuje rolę kultury jako spoiwa wspólnoty politycznej; wymienia i charakteryzuje wybranych polskich autorów teorii dotyczących zależności kultury, życia społecznego i polityki (np. Ludwika Krzywickiego, Feliksa Konecznego, Floriana Znanieckiego, Stanisława i Marię Ossowskich, Józefa Chałasińskiego);
  - 10) analizuje – z wykorzystaniem wyników badań opinii publicznej – postawy społeczeństwa polskiego wobec instytucji publicznych i polityków.
- IX. Komunikowanie społeczne. Uczeń:
- 1) wyjaśnia, na czym polega komunikacja społeczna;
  - 2) charakteryzuje rolę mediów i zmiany zachodzące we współczesnym krajobrazie medialnym (rola internetu oraz cyfryzacji);
  - 3) wyjaśnia pojęcia socjotechniki, propagandy i marketingu politycznego; wskazuje różnice między tymi pojęciami;
  - 4) wyjaśnia pojęcie dyfamacji; podaje przykład oddziaływania propagandowego o charakterze zniesławiającym (wymierzona w Polskę akcja dyfamacyjna pod szyldem „polskie obozy koncentracyjne”); charakteryzuje sposoby walki z dyfamacją („Anti-defamation League”; Reduta Dobrego Imienia; placówki dyplomatyczne);
  - 5) wyjaśnia pojęcie *soft power* i charakteryzuje znaczenie wizerunku państwa w polityce międzynarodowej;
  - 6) wymienia przykłady zaangażowania różnych państw na rzecz upowszechniania za granicą korzystnego wizerunku własnej kultury (np. British Council, Instytuty Konfucjusza, Goethe-Institut, Instytut Adama Mickiewicza);
  - 7) podaje współczesne przykłady cenzury (np. w mediach społecznościowych);
  - 8) wyjaśnia związek między wolnością słowa a odpowiedzialnością za słowo.
- X. Prawo. Uczeń:
- 1) rozróżnia źródła, z których wywodzą się normy w różnych systemach prawnych (prawo: zwyczajowe, precedensowe, religijne, pozytywne) oraz ich inspiracje pochodzące z kulturowego dziedzictwa Europy (prawo rzymskie, prawo kanoniczne);
  - 2) wyjaśnia zasady hierarchiczności, spójności i zupełności w systemie prawnym oraz pojęcie luki prawnej; rozpoznaje rodzaje prawa (międzynarodowe, krajowe, miejscowe; prywatne, publiczne; materialne, formalne; cywilne, karne, administracyjne, pisane, niepisane);
  - 3) wyjaśnia pojęcie praw człowieka oraz ich związek z dziedzictwem cywilizacji zachodniej;
  - 4) rozróżnia generacje praw człowieka, stosując pojęcia praw negatywnych i pozytywnych oraz wskazując na inny stopień ich ochrony; wymienia główne dokumenty dotyczące praw człowieka (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., konwencja haska, konwencje genewskie, Deklaracja praw człowieka);
  - 5) przedstawia kwestie urzeczywistnienia wybranej wolności człowieka i stopnia jej ograniczenia związanego z prawami innych osób lub porządkiem publicznym.
- XI. Ustrój i system polityczny III Rzeczypospolitej. Uczeń:
- 1) wyjaśnia, na czym polega demokratyczne państwo prawne;
  - 2) charakteryzuje polskie tradycje konstytucyjne i ujmuje na ich tle konstytucję obowiązującą w latach 1952–1997;
  - 3) podaje najważniejsze etapy częściowych zmian w konstytucji w latach 1989–1997;
  - 4) charakteryzuje tło polityczne towarzyszące uchwaleniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (specyfika składu politycznego parlamentu wyłonionego w 1993 roku);
  - 5) charakteryzuje treść preambuły do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., umieszczając ją w kontekście polskiej tradycji konstytucyjnej (porównanie z Konstytucją 3 maja oraz z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej z 1921 roku);

- 6) wymienia najważniejsze organy władzy w Rzeczypospolitej Polskiej, charakteryzuje relacje między nimi w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
  - 7) przedstawia proces legislacyjny opisany w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
  - 8) omawia najważniejsze organy kontroli państwowej oraz sądownictwa konstytucyjnego;
  - 9) charakteryzuje zakres praw człowieka i praw obywatelskich w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., zaczynając od gwarancji poszanowania praw do życia wszystkich osób;
  - 10) charakteryzuje główne zasady obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej prawa wyborczego (wybory pięcioprzymiotnikowe, próg wyborczy);
  - 11) wymienia główne organy Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej;
  - 12) wymienia aktualnych marszałków obu izb polskiego parlamentu;
  - 13) podaje znaczenie pojęciowe pierwszego, drugiego i trzeciego czytania ustaw w Sejmie;
  - 14) charakteryzuje rolę komisji sejmowych (senackich) w procesie legislacyjnym; wymienia nazwy dwóch/trzech komisji parlamentarnych;
  - 15) wyjaśnia pojęcie kworum w parlamencie;
  - 16) charakteryzuje pozaustawodawcze znaczenie parlamentu (np. umacnianie więzi z Polonią, rola obu izb w polskiej dyplomacji publicznej);
  - 17) wskazuje na elementy demokracji bezpośredniej obecne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
  - 18) omawia postanowienia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. dotyczące rodziny i małżeństwa;
  - 19) wyjaśnia pojęcie samorządu terytorialnego; charakteryzuje polskie tradycje w tym zakresie;
  - 20) charakteryzuje główne etapy odrodzenia samorządu terytorialnego w Polsce po 1989 roku;
  - 21) charakteryzuje funkcjonowanie organów gminy, powiatu i województwa;
  - 22) wyjaśnia pojęcie finansów publicznych; przedstawia modele polityki gospodarczej państwa; wyjaśnia pojęcie i przedstawia rodzaje polityk publicznych;
  - 23) przedstawia źródła dochodów budżetu państwa i kierunki wydatków budżetowych w Rzeczypospolitej Polskiej;
  - 24) wyjaśnia, jakie są w Rzeczypospolitej Polskiej źródła dochodów samorządu terytorialnego (dochody własne, dotacje, subwencje) i kierunki ich wydatków;
  - 25) znajduje i analizuje informacje na temat dochodów i wydatków własnych gminy oraz powiatu.
- XII. Formy ustroju współczesnych państw. Uczeń:
- 1) analizuje sposób wyboru i charakteryzuje formę (jednoosobowa lub kolegialna) głowy państwa we współczesnych republikach; odróżnia prerogatywy Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej od innych jego uprawnień;
  - 2) przedstawia, odwołując się do współczesnych przykładów, typologie współczesnych monarchii ze względu na pozycję głowy państwa (absolutna, konstytucyjna, parlamentarna); analizuje normy dotyczące sukcesji;
  - 3) charakteryzuje systemy polityczne oparte na współpracy legislatywy i egzekutywy – parlamentarno-gabinetowy (na przykładzie Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej) i kanclerski (na przykładzie Republiki Federalnej Niemiec); wykazuje, że elementy tych systemów obowiązują w Rzeczypospolitej Polskiej;
  - 4) charakteryzuje systemy ze szczególną rolą prezydenta – klasyczny prezydencki (na przykładzie Stanów Zjednoczonych Ameryki) i parlamentarno-prezydencki (na przykładzie Republiki Francuskiej); wykazuje, że elementy drugiego z tych systemów obowiązują w Rzeczypospolitej Polskiej;
  - 5) charakteryzuje systemy polityczne z zachwianym podziałem władzy – parlamentarno-komitetowy (na przykładzie Konfederacji Szwajcarii) i superprezydencki (na przykładzie Federacji Rosyjskiej); przedstawia instytucjonalne warunki funkcjonowania demokracji w takich systemach;
  - 6) charakteryzuje funkcje legislatywy: ustrojodawczą, ustawodawczą, kontrolną i kreacyjną; wskazuje kompetencje parlamentu w Rzeczypospolitej Polskiej w ramach poszczególnych funkcji; podaje przykłady państw z parlamentem jednoizbowym i dwuizbowym.

XIII. Rzeczpospolita i problem wychodzenia z komunizmu. Uczeń:

- 1) charakteryzuje kulturowy, polityczny, społeczny i gospodarczy bilans rządów komunistycznych w Polsce;
- 2) wymienia najważniejsze wydarzenia związane z przełomem 1989 roku w Polsce oraz w Europie Środkowej;
- 3) charakteryzuje spór polityczny w Polsce po 1989 roku w odniesieniu do sposobów pozbycia się dziedzictwa komunizmu („wojna na górze”, „gruba kreska”, „przyspieszenie”);
- 4) wyjaśnia, na czym polegała wizja budowy „trzeciej niepodległości” przedstawiona w 1991 roku przez św. Jana Pawła II;
- 5) wyjaśnia pojęcie partii politycznej; charakteryzuje główne etapy odbudowy wielopartyjnego życia politycznego w Polsce po 1989 roku (ze szczególnym uwzględnieniem zmian w systemie finansowania partii politycznych);
- 6) wymienia reprezentowane w parlamencie Rzeczypospolitej Polskiej partie polityczne oraz osoby stojące na ich czele;
- 7) charakteryzuje, na czym polegała transformacja gospodarcza w Polsce po 1989 roku;
- 8) wyjaśnia pojęcia prywatyzacji, reprivatyzacji, powszechnego uwłaszczenia;
- 9) charakteryzuje postkomunizm jako zjawisko polityczne i gospodarcze; porównuje jego postać w Polsce z innymi krajami dawnego „bloku wschodniego” (np. z Rosją);
- 10) wyjaśnia pojęcia uwłaszczenia nomenklatury i kapitalizmu politycznego; podaje przykłady tych zjawisk w Polsce po 1989 roku;
- 11) charakteryzuje rządy postkomunistyczne w Polsce w latach 1993–1997 i 2001–2005;
- 12) wyjaśnia pojęcie korupcji i jej szkodliwości dla kultury politycznej i gospodarki; podaje jej przykłady w Polsce po 1989 roku (np. „afery Rywina”); wyjaśnia pojęcie sejmowej komisji śledczej;
- 13) jest w stanie wskazać główne linie debaty i sporu politycznego w Polsce po ujawnieniu „afery Rywina” (program „IV Rzeczypospolitej”, powrót pojęcia rewolucji moralnej) do 2005 roku;
- 14) charakteryzuje kierunki przemian politycznych, społecznych i gospodarczych w Polsce w latach 2005–2015.

XIV. Polityka zagraniczna Polski po 1989 roku. Uczeń:

- 1) charakteryzuje zmiany geopolityczne w najbliższym otoczeniu Polski po 1989 roku (zjednoczenie Niemiec, rozpad Czechosłowacji i ZSRS) oraz ich znaczenie dla naszego kraju;
- 2) przedstawia główne etapy i konsekwencje wejścia Polski w struktury euroatlantyckie (NATO w 1999 roku) oraz do Unii Europejskiej w 2004 roku;
- 3) charakteryzuje najważniejsze formy regionalnej współpracy w Europie Środkowej, w których uczestniczy Polska: Grupa Wyszehradzka (V4), Trójmorze, relacje z Ukrainą i Białorusią;
- 4) charakteryzuje zaangażowanie Polski w działalność organizacji międzynarodowych (np. misje pokojowe Wojska Polskiego w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych);
- 5) przedstawia zaangażowanie Polski (rządu i organizacji pozarządowych, np. „Pomoc Kościołowi w Potrzebie”, Polska Akcja Humanitarna) na rzecz osób prześladowanych na całym świecie z powodu swojego wyznania (w tym pomoc dla chrześcijan) oraz dla ofiar wojen domowych (Syria, Afganistan);
- 6) charakteryzuje pozycję Polski w debatach nad planowaniem sprawiedliwej transformacji energetycznej i zeroemisyjności Unii Europejskiej oraz realizację wynikających z nich postulatów.

XV. Kulturowe, polityczne i gospodarcze zmiany na świecie po 1989 roku. Uczeń:

- 1) wskazuje, kto i dlaczego wygrał „zimną wojnę”;
- 2) charakteryzuje nadzieje i obawy towarzyszące pierwszym latom po upadku komunizmu w Europie Środkowej i Wschodniej (w tym kontekście wyjaśnia pojęcia końca historii Francisa Fukuyamy oraz demokracji bez wartości św. Jana Pawła II);
- 3) wskazuje przykłady państw kierujących się po 1989 roku ideologią komunistyczną (Korea Północna, Chiny, Kuba) i charakteryzuje konsekwencje, jakie miało i ma to dla ich obywateli;
- 4) wyjaśnia pojęcie nowego ładu światowego (*New World Order*) i wskazuje przejawy jego działania (I wojna w Zatoce Perskiej, amerykańska strategia „partnerstwa w przywództwie” z Niemcami);
- 5) wyjaśnia pojęcie ludobójstwa i podaje przykłady we współczesnym świecie: Rwanda (1994 rok), Srebrenica (1995 rok);
- 6) wyjaśnia pojęcia terroryzmu oraz wojny z terroryzmem i podaje ich przykłady;

- 7) charakteryzuje przyczyny i przejawy globalnego (politycznego i gospodarczego) wzrostu znaczenia Chin (ekspansja gospodarcza w Afryce, inicjatywa „Nowego Jedwabnego Szlaku”, rozwój militarny);
- 8) wyjaśnia pojęcie wojny hybrydowej i podaje przykłady takich konfliktów;
- 9) wyjaśnia pojęcie cyberwojny i podaje przykłady takich konfliktów;
- 10) charakteryzuje kolejne etapy integracji europejskiej po 1989 roku (traktat z Maastricht, traktat lizboński); konfrontuje te nowe etapy z głównymi zasadami towarzyszącymi europejskiej integracji po 1945 roku (subsidiarność, swoboda przepływu ludzi, usług i kapitału);
- 11) wskazuje główne organy Unii Europejskiej i wymienia osoby nimi kierujące (przewodniczący Komisji Europejskiej, przewodniczący Parlamentu Europejskiego, przewodniczący Rady Europejskiej);
- 12) przedstawia dochody i wydatki budżetowe Unii Europejskiej oraz fundusze Unii Europejskiej i podaje przykłady ich wykorzystania na poziomie regionalnym i centralnym w Rzeczypospolitej Polskiej;
- 13) wymienia największe siły polityczne reprezentowane aktualnie w Parlamencie Europejskim;
- 14) charakteryzuje znaczenie polskich eurodeputowanych w Parlamencie Europejskim i odgrywaną przez nich rolę;
- 15) wyjaśnia pojęcie europejskiej polityki klimatycznej i charakteryzuje jej konsekwencje gospodarcze i społeczne dla życia Europejczyków w pierwszej połowie XXI wieku.

Warunki i sposób realizacji

Podczas realizacji celów kształcenia dla przedmiotu wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym należy odwołać się do różnorodnych metod dydaktycznych, które mają wspomagać uczniów w szeroko pojętej edukacji obywatelskiej. Wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym w połączeniu z wiadomościami oraz umiejętnościami nabytymi w toku nauczania przedmiotu historia i teraźniejszość mają utrwalić w umysłach uczniów spojrzenie na „rzecz pospolitą” jako na dobro wspólne wszystkich obywateli, które jest „dane i zadane”, niesie za sobą nie tylko prawa, lecz także obowiązki, wymaga zarówno wiedzy o naszym dziedzictwie kultury politycznej i obywatelskiej, jak i brania odpowiedzialności za jego trwanie i pomnażanie.

Zaleca się, aby na podstawie znajomości podstawowych pojęć, wprowadzanych już w toku nauczania przedmiotu historia i teraźniejszość, uczniowie rozwijali swoje umiejętności prowadzenia dyskusji, analizowania zjawisk kulturowych, społecznych i politycznych oraz formułowania ich syntetycznych ocen. W tym kontekście należy w toku nauczania przedmiotu zachęcać uczniów do prowadzenia debat oraz pracy nad projektami grupowymi. W tym ostatnim zakresie pozostawia się duże pole do własnej inwencji nauczycieli.

Praca z podręcznikiem powinna być uzupełniona o inne narzędzia dydaktyczne, takie jak: materiały źródłowe, słowniki, leksykony, mapy, wykresy, diagramy, opracowania statystyczne.

Zaleca się organizowanie wycieczek edukacyjnych, np. do instytucji, organizacji i stowarzyszeń związanych z funkcjonowaniem państwa polskiego (m.in. Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej) oraz społeczeństwa obywatelskiego (np. wizyta w wybranej organizacji pozarządowej). Nauczyciel może również organizować spotkania uczniów z osobami zaangażowanymi w działalność wspomnianych instytucji, organizacji i stowarzyszeń.

Zalecane jest korzystanie z nowych technologii. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na możliwość sięgania do zasobów ogólnie dostępnych w internecie (np. wykorzystania wartościowych filmów edukacyjnych czy innych materiałów treściowo związanych z materiałem nauczonym na przedmiocie wiedza o społeczeństwie).

Należy podkreślić, że nauczanie przedmiotu wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym jest ściśle związane z nauczaniem przedmiotu historia i teraźniejszość, który przekazuje nie tylko wiedzę o najnowszej historii Polski i świata, lecz także podstawy wiedzy potrzebnej do rozwijania edukacji obywatelskiej w toku realizacji treści przewidzianych dla przedmiotu wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym. Przedmiot historia i teraźniejszość zawiera bowiem siatkę podstawowych pojęć oraz pozwala zdobyć podstawową wiedzę o najważniejszych procesach politycznych, społecznych i kulturowych w Polsce i na świecie po 1945 roku, co jest warunkiem pogłębienia edukacji obywatelskiej w toku nauczania przedmiotu wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym.”,

- i) w części zatytułowanej „**GEOGRAFIA**” w części zatytułowanej „**Warunki i sposób realizacji**” wyrazy „Treści realizowane z zakresu geografii społeczno-gospodarczej i politycznej powinny być korelowane z wiedzą o społeczeństwie i historią, a z zakresu geografii gospodarczej z przedmiotem podstawy przedsiębiorczości, zwłaszcza w odniesieniu do zagadnień makroekonomicznych i funkcjonowania gospodarki Polski.” zastępuje się wyrazami „Treści realizowane z zakresu geografii społeczno-gospodarczej i politycznej powinny być skorelowane z wiedzą z zakresu historii oraz społeczeństwa, a z zakresu geografii gospodarczej – z przedmiotem podstawy przedsiębiorczości, zwłaszcza w odniesieniu do zagadnień makroekonomicznych i funkcjonowania gospodarki Polski.”,

- j) w części zatytułowanej „**PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI**”:
- w części zatytułowanej „**Treści nauczania – wymagania szczegółowe**” w dziale II po pkt 11 dodaje się pkt 11a w brzmieniu:
    - „11a) przedstawia funkcjonowanie systemu obowiązkowych ubezpieczeń społecznych, rozróżniając ubezpieczenia: emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe, oraz wyjaśnia specyfikę obowiązkowych i dobrowolnych ubezpieczeń zdrowotnych w Rzeczypospolitej Polskiej;”
  - w części zatytułowanej „**Warunki i sposób realizacji**” w części zatytułowanej „Warto podkreślić też istotne korelacje z innymi przedmiotami, przede wszystkim z:” pkt 2 otrzymuje brzmienie:
    - „2) historią i teraźniejszością, w ramach której są realizowane takie zagadnienia, jak: wiedza o podstawach życia społecznego, funkcjonowanie Unii Europejskiej, w tym strefy euro, czy wyzwania stojące przed Polską w sferze gospodarczej, finansowej i społecznej;”
- k) w części zatytułowanej „**WYCHOWANIE FIZYCZNE ZAKRES PODSTAWOWY**” w części zatytułowanej „**Warunki i sposób realizacji**” wyrazy „Warunkiem skuteczności realizacji bloku tematycznego Edukacja zdrowotna jest integrowanie treści z innymi przedmiotami, w tym np. biologii, wychowania do życia w rodzinie, wiedzy o społeczeństwie, edukacji dla bezpieczeństwa.” zastępuje się wyrazami „Warunkiem skuteczności realizacji bloku tematycznego edukacja zdrowotna jest integrowanie treści z innymi przedmiotami, w tym np. z biologią, wychowaniem do życia w rodzinie, historią i teraźniejszością, edukacją dla bezpieczeństwa.”;
- 2) w załączniku nr 3:
- a) w części zatytułowanej „Przedmioty nauczania z zakresu kształcenia ogólnego w branżowej szkole II stopnia” uchyla się pkt 5,
  - b) uchyla się część zatytułowaną „**Wiedza o społeczeństwie**” i część zatytułowaną „**WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE**”.

§ 2. 1. Podstawę programową kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum, stanowiącą załącznik nr 1 do rozporządzenia zmienianego w § 1, w brzmieniu nadanym niniejszym rozporządzeniem, stosuje się począwszy od roku szkolnego 2022/2023 w:

- 1) klasie I liceum ogólnokształcącego i technikum, a w latach następnych również w kolejnych klasach tych szkół,
- 2) semestrze I klasy I liceum ogólnokształcącego dla dorosłych, który rozpoczyna się z dniem 1 września 2022 r. lub z dniem 1 lutego 2023 r., a w latach następnych również w kolejnych klasach i semestrach tej szkoły

– z tym że w zakresie przedmiotu historia tańca – od dnia 1 września 2023 r.

2. Podstawę programową kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum, stanowiącą załącznik nr 1 do rozporządzenia zmienianego w § 1, w brzmieniu dotychczasowym, stosuje się w latach szkolnych 2022/2023–2025/2026 w stosunku do uczniów, którzy rozpoczęli kształcenie w klasie I liceum ogólnokształcącego i technikum oraz w semestrze I klasy I liceum ogólnokształcącego dla dorosłych przed dniem 1 września 2022 r.

3. Podstawę programową kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły II stopnia dla uczniów będących absolwentami ośmioletniej szkoły podstawowej, stanowiącą załącznik nr 3 do rozporządzenia zmienianego w § 1, w brzmieniu nadanym niniejszym rozporządzeniem, stosuje się począwszy od roku szkolnego 2022/2023 w semestrze I klasy I branżowej szkoły II stopnia, który rozpoczyna się z dniem 1 września 2022 r. lub z dniem 1 lutego 2023 r., a w latach następnych również w kolejnych klasach i semestrach tej szkoły.

§ 3. Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

Minister Edukacji i Nauki: *P. Czarnek*